

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK MÜZİĞİ ENSTRÜMAN ADLARI ETİMOLOJİSİ

Kaya Nabi AKYAY

Yard. Doç. Dr. Yakup YILMAZ

KIRKLARELİ

2014

ÖZET

Müzik toplumlar arasında din, dil, ırk ayrımı yapmadan insanları kaynaştıran bir dildir. Müziğin ve müzik aletlerinin ortaya çıkışı, gelişimi, etkileşimi, yaygınlaşması gibi hususların aydınlığa kavuşması elbette etimolojiden bağımsız düşünülemez.

Etimolojinin amacı bir kelimenin geçirdiği evreleri belirli ilke ve yöntemlerle araştırıp ortaya koymaktır. Dildeki sözlerin tarihi gelişimini izlemek; onların fonetik (ses bilgisi), morfolojik (şekil bilgisi) ve semantik (anlam bilgisi) teşekkülünü araştırmak için etimolojiden geniş şekilde faydalanılır.

Bu çalışmamızda Türklerin kullandıkları müzik aletleri adlarının etimolojisi incelenmiştir. Giriş bölümünde etimoloji hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmamızın sınırını teşkil eden Türk müzik kültürü ve tarihi hakkında genel bilgi verilmiş ve Türk müzik aletlerinin isimleri sıralanmıştır. TDK'nin 2011 baskılı *Türkçe Sözlük*'ünde yer alan Türk müzik aletleri tespit edilmiştir. Sözlük kısmında bu alet adlarının etimolojisi yapılmış, etimolojik bilgiye ilave olarak her alet hakkında genel bilgi sunulmuş, açıklamaların sonunda da aletlerin resimlerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında da müzik alet adlarının kökenleri üzerine bazı istatistik bilgilere ulaşılmış, bu istatistik bilgilerden bazı tespitlerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Music is a language that unites people to each other without making discrimination among societies in terms of religion, language and race. That the matters reach enlightenment such as the emergence, development, interaction and spread of music and musical instruments certainly can not be thought independently from the etymology.

Etymology aims to search and put forth the phases of a word with definite methods and principles. In order to monitor the historical development of the words in language, it is benefited from the etymology to search their phonetic, morphological and semantic formations.

In this study the etymology of the names of musical instruments that Turks used has been searched. In the introduction part, a general information about etymology is given. A general information about Turkish music culture and history that constitute the framework of our study is given and the names of Turkish music instruments are listed in order. Turkish music instruments in *Türkçe Sözlük* of TDK printed in 2011 have been identified. In the dictionary part the etymology of these instruments' names has been carried out, in addition to the etymological information a general information about each instrument is presented and at the end of the explanations, the images of instruments are given. In the conclusion part the statistic information related to the origins of music instruments' names is reached and by dwelling upon this statistic information some findings have been identified.

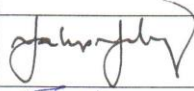

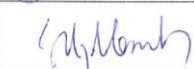
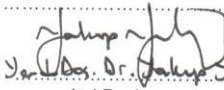

YEMİN

.../.../2014

TC.**KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Türk Müziği Enstrüman Adları Etimolojisi*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklarda gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu haysiyet ve şerefimle teyit ederim.

Kaya Nabi AKYAY

	T.C. KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMASI SINAV TUTANAĞI	Sayfa : 1/1	
	Öğrencinin Adı Soyadı : KAYA NABI AKYAY Öğrenci Numarası : 1118105102 Enstitü Anabilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Enstitü Bilim Dalı : Genel Ağırlıklı Not Ortalaması : 3.20 Öğretim Yılı/Yarıyılı : 2013/2014 GÜZ/BAHAR Danışman Öğretim Üyesi : Yard. Doç. Dr. YAKUP YILMAZ		TARİH : 24.10.2014
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE			
Jürimiz 24.10.2014 tarihinde ... SOSYAL BİLİMLER ... Enstitüsünde/Fakültesinde toplanarak yukarıda adı geçen öğrenciyi KLÜ Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği 21 (3) Maddesi uyarınca Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavına tabi tutmuş ve KLÜ Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği 21 (4) Maddesi uyarınca Yüksek Lisans Tez Çalışması Başarı Notunun ... olduğuna ve Yüksek Lisans Tez Çalışması hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki kararı almıştır.			
SINAV JÜRİSİ	ÜNVANI, ADI SOYADI	İMZA	BAŞARILI/BAŞARISIZ/ DÜZELTME
JÜRİ BAŞKANI	Yard. Doç. Yakup YILMAZ		Başarılı
ÜYE	Yard. Doç. Dr. Fatih BASTINAR		Başarılı
ÜYE	Doç. Dr. Mesut AYAR		Başarılı
Oy çokluğu durumunda muhalefet edenin gerekçesi:			
Düzeltme verilmesi halinde : Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı ...../...../..... tarihinde, saat ..... 'da yapılacaktır. Tez adı değişikliği yapılması halinde : Tez adının..... "TÜRK MÜZİKİ, ENSTRÜMAN ADLARI, ETİMOLOJİSİ" .... şeklinde değiştirilmesi uygundur.			
 Yard. Doç. Dr. Yakup YILMAZ Jüri Başkanı	 Yard. Doç. Dr. FATİH BASTINAR Jüri Üyesi	 Doç. Dr. Mesut AYAR Jüri Üyesi	
KLÜ Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği Yüksek Lisans Tezinin Sonuçlanması MADDE 21 – (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en erken onbeş gün, en geç bir ay sonra toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alır. Sınav, enstitü anabilim dalı başkanlığı tarafından belirlenen gün, yer ve saatte yapılır. Jüri toplantıları eksik üyeli yapılmaz. İlan edilen günde yapılamayan jüri toplantısı için durum bir tutanakla belirlenerek enstitü müdürlüğüne bildirilir ve en geç onbeş gün içinde ikinci bir toplantı günü belirlenir. Yüksek lisans tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru ve cevap bölümlerinden oluşur. Savunma sınavı, dinleyicilere açık yapılabilir.			
(4) Tez savunma sınavının tamamlanmasından sonra jüri, dinleyicilere kapalı olarak tez savunması hakkında oy çokluğu ile kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, jüri başkanı tarafından tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci için, 2547 sayılı Kanunun 44 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi hükümleri uygulanır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini ilgili enstitüye teslim eder ve tercihen aynı jüri önünde tezini yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi reddedilen öğrenci için, 2547 sayılı Kanunun 44 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi hükümleri uygulanır.			
Başarı denetlemesi –Tezli yüksek lisans yapan öğrencinin; Mezuniyet için ağırlıklı genel not ortalaması 2.50'den az olamaz. Tez savunma sınavı sonunda ortalama şartını sağlayamayan öğrenci tez savunma sınavından başarısız sayılır.			
.....tarih ve ..... sayılı EYK kararıyla ..... karar verilmiştir.			

ÖNSÖZ

Etimoloji, dilbilgisi ve dilbilim alanının önemli bölümlerinden biridir. Dildeki sözlerin fonetik (ses bilgisi), morfolojik (şekil bilgisi) ve semantik (anlam bilgisi) oluşumunu araştırmak hem geniş kapsamlı bir iş hem de uzun zaman isteyen zahmetli bir alandır.

Türkçenin etimoloji sözlüğünün yazılması konusundaki çaba ve girişimler son zamanlarda artmıştır. Gerek yabancı Türkologlar gerekse Türk Türkologlar tarafından pek çok etimolojik çalışma yapılmıştır. Ancak şimdiye kadar yapılanlar, bu işin bittiği anlamına gelmemekte, her yeni bilgilenme sonrası pek çok kelimedede farklı bir yorum yapma imkan ve ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Bir dilde kullanılan bütün kelimelerin tarihi gelişimini araştırmak takdir edilmelidir ki birkaç kişinin üstlenebileceği bir iş değildir. Bu çalışmamızda kelime sınırlandırma yoluyla etimolojik bir çalışma yaptık. TDK'nin *Türkçe Sözlük*'ünü esas aldık. Bu sözlükteki Türk müziği enstrümanları adları ele alarak, enstrüman adı olarak geçtiği halde *Türkçe Sözlük*'ün madde başlarında bulunmayanları, sınırlılık esasına uygun olarak çalışmamıza dahil etmedik.

Yorum ve değerlendirmelerimizde doğruya ulaşmak için gayret ettik; ancak tek doğru bizim yaptığımız iddiasında olmadık. Bu manada yorum ve değerlendirmelerimizde yanlışlıklar tespit edildiğinde buna üzülme yerine sevineceğimizi de buradan beyan ederiz.

Yüksek lisans çalışmalarımda kendilerinden ders aldığım bütün hocalarıma, her aşamada yardımlarını esirgemeyen Kıymetli Hocam Yrd. Doç. Dr. Yakup YILMAZ Bey'e ve manevi desteğiyle hep yanımda olan Değerli eşim Havva AKYAY'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
YEMİN	III
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR VE İŞARETLER	VIII
1. BÖLÜM:	1
GİRİŞ	1
Etimolojinin tanımı	1
Etimolojide yöntem ve ilkeler.....	2
Etimoloji sözlükleri.....	2
Türk Diliyle İlgili Türkiye Dışında Yayımlanan Etimolojik Sözlükler.....	3
Türk Diliyle İlgili Türkiye’de Yayımlanan Etimolojik Sözlükler	5
Türk Müzik Kültürü ve Çalgılar	11
Türklerin Kullandıkları Enstrümanların İsimleri	11
Piyano	15
2. BÖLÜM:	16
TÜRK MÜZİĞİ ENSTRÜMAN ADLARI ETİMOLOJİSİ.....	16
SÖZLÜK.....	16
A.....	17
B.....	20
C.....	22
Ç.....	24
D.....	28

F.....	32
G.....	33
K.....	36
L.....	45
M.....	46
N.....	48
O.....	51
P.....	52
R.....	53
S.....	54
T.....	57
U.....	62
V.....	63
Z.....	66
SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA.....	70

KISALTMALAR VE İŞARETLER

17. YT	17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı
... ^a	Sayfanın ilk sütunu
ā	Uzun a
Alm.	Almanca
Ar.	Arapça
ATBL	Almanca-Türkçe Büyük Lûgat
... ^b	Sayfanın ikinci sütunu
C.	Cilt
CPED	Comprehensive Persian-English Dictionary
ÇB	Çalgı Bilgisi
DLT	<i>Dîvânu Lugâti 't-Türk</i>
EDME	An Etymological Dictionary of Modern English
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth <i>Turkish</i>
EDTC	<i>Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century</i>
ES	Etimolojik Sözlüğü
Far.	Farsça
FD	Farsça Dilbilgisi
Fr.	Fransızca
FTBS	Fransızca Türkçe Büyük Sözlük
FTS	Farsça-Türkçe Sözlük
ğ	Kalın g

GHE.	Galatât-1 Hafid Efendi
î	Uzun i
İBS:	İtalyanca Büyük Sözlük
İsp.	İspanyolca
İt.	İtalyanca
ķ	Kalın k
KBS	Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Etimolojik Sözlük Denemesi
KBS	<i>Köken Bilgisi Sözlüğü</i>
Lat.	Latince
MBTS	Misalli Büyük Türkçe Sözlük
ML	Meydan Larousse
Saks.	Sakson dili
ST	Steingass
Sür.	Süryanice
TDES	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
TDK	Türk Dil Kurumu
TETTL	Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı
TMÇ	Türk Müziği Çalgıları
TS	Türkçe Sözlük
TSYK	Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler
Tür.	Türkçe

ū	Uzun u
YTTYs	Yunanca-Türkçe Türkçe-Yunanca Sözlük
Yun.	Yunanca

1. BÖLÜM:

GİRİŞ

Etimolojinin tanımı

Sözcüklerin kökenlerini araştırma çabaları çok eski dönemlere dayanmaktadır. Etimoloji, bilimsel anlamda IX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bir kelimenin geçirdiği evreleri belirli ilke ve yöntemlerle araştırıp ortaya koymak etimoloji çalışmalarına bilimsellik özelliği kazandırmıştır. Bu anlamda birkaç etimoloji tanımlamasını inceleyecek olursak:

Başkan'ın ifadesine göre etimoloji sözcüğü “eski Grekçe *etymos* “doğru” ve *logos* “sözcük, bilgi” parçalarından kurulmuştur. Etimoloji, “dil bilimi açısından kelimenin ses ve yapı unsurlarından yararlanıp kökenlerine doğru inerek, o kelimeleri meydana getiren şekil ile o şekillerin gösterdiği kavramlar arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışan bir bilim dalıdır. Böylece bir kelimenin şekil yapısı ile anlamı arasındaki bağlantıyı çözme işine etimoloji adı verilmektedir.” (Başkan, 1978: 314).

Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde “Dilbilim ve filoloji alanında etimoloji çalışmaları önemli bir yer tutar. Etimoloji (etymology) Yunanca *etumologiā* sözcüğünden gelmiştir. Sözcük, Eski Yunanca'daki *etymon* ‘gerçek anlam / duyu’ (< *eteos* ‘gerçek ile ilgili olan’, *etymos* sözcüğünün nötr hali) sözcüğü ile *logos* ‘sözcük, bilgi’ sözcüklerinin bileşiminden doğmuştur. Birleşimin kök anlamı ‘sözcüklerin ilk ve doğru biçimleri’ demektir. Türkçe olarak kökenbilim ya da köken bilgisi terimleri kullanılmaktadır. Kök anlamından geniş olarak köken bilim (etimoloji), bir dildeki gösterenlerin kaynağını, ne zaman ortaya çıktıklarını, nereden geldiklerini hangi evrelerden geçtiklerini araştıran bilim dalıdır.” der (Vardar, 2002: 32).

Yakın'ın belirttiği gibi etimoloji (köken bilim), bir sözcük ya da sözcük ögesinin kökenini, aslını, ne zaman dile girdiğini, ne gibi değişiklikler geçirdiğini inceleyen bilim dalıdır (Yakın, 1997: 140).

Etimolojide yöntem ve ilkeler

Bilimsel etimoloji herhangi bir kelimenin yapısını, anlamını, kökenlerine doğru takip ederek ve farklı bilimsel metotları kullanarak çözümlenebilir. Bilimsel etimolojide, bir kelimenin yapısını kökenine doğru takip ederek kelimenin aslına ulaşma amacı söz konusudur. Bu amaca ulaşmak ve çalışmalara bilimsellik kazandırmak amacıyla bazı yöntem ve ilkelere dikkat etmek gerekir.

Çağdaş etimolojinin genel ilkeleri Aziz Yakın'ın *Türk Dili* dergisindeki "Etimoloji Sözlükleri" başlıklı makalesine göre 5 madde olarak tespit edilmiştir:

- 1) Bir sözcük ya da sözcük ögesinin en eski biçimini ve ona paralel olarak gelişen bütün biçimlerini belirtmek gerekir.
- 2) Bir sözcük ya da sözcük ögesinin içerdiği her ses, genellikle köken (etimon) adı verilen kaynak sözcükte, ona denk seslerle karşılaştırılmalıdır.
- 3) Sözcüğün ait olduğu dilin, belirlenen ses bilgisi ile ilgili karşılıklarındaki her türlü saptama ve değişme, bilimsel olarak açıklanmalıdır.
- 4) Sözcüğün tarihsel biçiminde ortaya çıkan her türlü anlam kayması da belirtilmelidir.
- 5) Bir dilde yabancı sesleri ya da ses bileşimlerini içeren, dildeki öteki sözcüklerden kopuk kalan ya da olağan fonetik karşılıklardan sapma gösteren sözcükler, büyük olasılıkla, başka dillerden alınmıştır. Bu durumda sözcüğün hangi dilden geldiği tespit edilmelidir (Yakın, 1997: 542. S. 140. s.).

Başkana göre de "Etimolojide kelimelerin bugünkü biçimlerinden yola çıkıp geçmişe doğru iz sürerek sözcüklerin ilk biçim ve anlamlarına ulaşılır. Ancak bu iz sürme işi eldeki bilgi ve belgeler doğrultusunda olur. Bu bakımdan önce ilk kökenler ve orta kökenler denilen ara biçimleri varılır. Eğer bunların en eski biçimleri de bulunuyorsa o zaman yalın ve bölünmez son kökenlerine erişilir" (Başkan, 1978: 314).

Etimoloji sözlükleri

Türk Dilinin başlangıcından günümüze gelinceye kadar, bilimsel ilke ve yöntemlere bağlı kalınarak hazırlanmış tam bir etimoloji sözlüğünün olduğunu söyleyemeyiz. Elbette bu yolda birçok çalışma yapılmış ve belirli bir mesafe kat

edilmiştir. Etimoloji sözlükleri, dildeki öğelerin kökenlerini ortaya çıkarmaya çalışan, dilin ait olduğu kültürü araştıran, başka dil birlikleriyle ilişkilerini keşfedebilen, ciddi çalışmalar gerektiren çalışmalardır. Gülensoy, etimolojik sözlük tanımını şöyle dile getirmiştir:

“Türk dili etimolojik çalışmalarında, Türkologların bilimsel anlamda Türkoloji’ye yaptıkları etimolojik araştırma denemeleri dışında kazandırdıkları değerli etimoloji sözlükleri vardır. Basitçe bir tanım olarak şöyle söylenebilir: Bir dilin söz hazinesini içine alan eserlere sözlük (eski: lûgat, kâmus, okyanus, ferheng, dîvan); bir dildeki sözcüklerin kökenlerini (şeceresini) veren kelimeleri içine alan sözlüklere de etimolojik sözlük denir” (Gülensoy, 2004: 204).

Türkçe sözcüklerin etimolojisi üzerine yayımlanmış birçok makale, deneme kitap ve sözlüklerden bahsetmek mümkündür. Etimoloji alanındaki araştırmacıların kaynak eser olarak kullandıkları en önemli eserlere kısaca değinecek olursak:

Türk Diliyle İlgili Türkiye Dışında Yayımlanan Etimolojik Sözlükler

Türkçe gibi bir dilin etimolojik sözlüklerinin yabancı yazarlar tarafından yazılması bize ilk bakışta düşündürücü gelebilir. Ancak buna benzer farklı örneklerle rastlamak mümkündür. Mesela Slav dilleri arasında önemli bir yeri olan Rusça’nın etimolojik sözlüğü, Alman Slavisti Max Vesmer tarafından yazılmıştır. Bizde etimoloji biliminin tarihi çok yenidir. Türk diliyle ilgili Türkiye dışında yayımlanan başlıca etimolojik sözlükler şunlardır:

1. Pihan, Antoine Paulin: *Dictionnaire Etymologique Des Mots De La Langue Française Dérivés De L’arabe, Du Persan Ou Du Turc, Avec Leurs Analogues Grecs, Latins, Espagnols, Portugais et Italiens*: (1866).
2. Devic, L. Marcel: *Dictionnaire Etymologique Des Mots Français D’origine Orientale Arabe, Persan, Turc, Hébreu, Malais*: (1876).
3. Cihac, A.: *D’etymologie Daco-Romane Eléments Slaves, Magyars, Turcs, Grecs-Moderne et Albanais*: (1877).
4. Vámbéry, Ármin: *Etymologisches Wörterbuch Der Turko-Tatarischen Sprachen*: (1877).

5. Paasonen, Heikki: *Vocabularium Linguae Čuvašicae. Csuvas Szójegyzék:* (1908).
6. Radloff, Wilhelm: *Versuch Eines Wörterbuches Der Turk-Dialecte:* (1911).
7. Keresteciyan, Bedros: *Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque:* (1905).
8. Kahane, Henry & Renée; Tietze, Andreas: *The Lingua Franca In The Levant:* (1958).
9. Egorov, Vasilij Georgievič: *Etimologičeskij Slovar Čuvaškogo Jazyka:* (1964).
10. Syzdykova R., Yskakov A. ve Sarybaev S.: *Kazak Tilinin Kıskaşa Etimologiyalik Sözdigi:* (1966).
11. Räsänen, Martti: *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen:* (1969).
12. E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak, D. M. Nasilov, V. M. Nadelyaev: *Drevnetyurkskiy Slovar:* (1969).
13. Clauson, Sir Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkis:* (1972).
14. Sevortyan, Ervard Vladimirovič: *Étimologičeskij Slovar' Tjurkskix Jazykov:* (1938).
15. Yudahin: *Kırgız Tilinin Kıskaşa Etimologiyalik Sözdigi:* (1940).
16. Stachowski, Marek: *Dolganische Wortbildung:* (1993).
17. Stachowski, Marek: *Studien Zum Wortschatz Der Jakutischen Übersetzung Des Neuen Testaments:* (1995).
18. Egorov, Vasilij Georgievič: *Etimologičeskij Slovar' Čuvaškogo Jazyka:* (1964).
19. Şçerbak, Aleksandr Mihaylovič: *Rannie Tjurksko-Mongol skie Jazykovje Svjazi [VIII-XIV. VV]:* (1997).
20. Tatarintsev: *Etimologičeskij Slovar Tuvinskogo Yazıka:* (2000).
21. Hadi, İsmail: *Ferheng-i Türkî Nevin (Türkî-Farsî):* (2000).
22. Yanov, Rifkat Ahmet: *Tatar Tilinin Kıskaşa Tarihi Etimolojik Sözlege:* (2001).
23. Hadi, Həsən Bəy: *Arın – Etimolojik Dərləmə Sözlər:* (2003).

Türk Diliyle İlgili Türkiye’de Yayımlanan Etimolojik Sözlükler

Çağdaş sözlük anlamında ilk Türkçe sözlük, Şemseddin Sami’nin hazırladığı *Ķâmûs-ı Türkî* adlı eseridir denilebilir. *Ķâmûs-ı Türkî*, Türkçenin derli toplu ilk sözlüğü olarak kabul edilir. Daha önce Es’ad Efendi’nin *Lehçetü’l-Lügat’ı* (1773) yalnızca Türkçe sözcükleri kapsayan bir sözlüktür. Yine Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmânî*’si (1876) ise Türkçe sözcüklerin ayrı, Arapça ve Farsça sözcükleri ayrı veren ve bu yönüyle *Ķâmûs-ı Türkî*’den farklı bir sözlüktür. *Lügat-ı Nâci* ve *Ķâmûs-ı Osmânî* adlı sözlükler, yararlı ve Türkoloji açısından bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Ancak Şemseddin Sami, kullanılan Türkçe sözcükleri içeren sözlüğüyle Türkiye Türkçesinin o zamanki sözcük haznesini belirlemesi yönüyle diğer sözlüklerden daha ayrı tutulabilir. Eser, etimolojik bir sözlük olmasa da sonradan yazılan pek çok etimolojik sözlüğe kaynaklık etmiştir.

Cumhuriyet döneminde ilk önemli sözlük çalışması 1945’te Mehmet Ali Ağakay’ın başkanlığında Türk Dil Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Esere, *Ķâmûs-ı Türkî*’de yer alan sözcüklere ek olarak 1954’e dek derleme ve türetme yoluyla Türkçeye kazandırılan sözcükler de alınmıştır. Daha sonra da *Türkçe Sözlük*’ün günümüze dek gelen baskılarını çıkarmıştır. Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*’ü, etimolojik bir sözlük değildir. Fakat son baskısında (2010) sözcüklerin köken bakımından hangi dile ait oldukları belirtilmektedir. Elbette sözcüğün köken olarak hangi dile ait olduğunun gösterilmesi o sözlüğün bir etimolojik sözlük olduğu anlamına gelmez. Öte yandan TDK’nin Türk diline ait yayımlanmış bir etimolojik sözlüğü yoktur.

Türk diliyle ilgili Türkiye’de yayımlanan başlıca etimolojik sözlükler şunlardır:

1. Gülensoy, Tuncer: *Doğu Anadolu Osmanlıcası -Etimolojik Sözlük Denemesi:* (1986).
2. Eyuboğlu, İsmet Zeki: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü:* (1988).
3. Emiroğlu, Kudret: *Trabzon Maçka Etimoloji Sözlüğü:* (1989).
4. Eyuboğlu, İsmet Zeki: *Türkçe Kökler Sözlüğü:* (1989).
5. Eren, Hasan: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü:* (1999).
6. Nişanyan, Sevan: *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü:* (2002).

7. Tietze, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati* .(*Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch Des Türkei-Türkischen*): (2002).
8. Gülensoy, Tuncer: *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*: (2007).

Türkiye'deki Diğer Önemli Etimolojik Çalışmalar

1. Levend, Agâh Sırrı; Dilaçar, Agop; Dilçin, Cem: *Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü*: (1972).
2. Tekin, Şinasi: *İştikakçının Köşesi, Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*: (2001).
3. Aktunç, Hulki: *Büyük Argo Sözlüğü*: (1990).
4. Nişanyan, Sevan: *Kelimebaz I / II*: (2009-2010).
5. Şenyapılı, Önder: *Her Sözcüğün Bir Öyküsü Vardır*: (2009).

Türkçenin etimolojisi üzerine Türkiye'de yayımlanmış en önemli sözlüklerden bazıları şunlardır:

1. Kaşgarlı Mahmut: *Dîvânu Lugâti't-Türk*

Türk dilinin elimizdeki en eski sözlüğü Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Türkçe Sözcükler Divanı) adlı eseridir. Bugün *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türkiye dışında ya da içinde yapılan tüm etimolojik araştırmalarda ve sözlüklerde kuşkusuz en temel kaynaklardan biridir. 1893 yılında *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eser henüz Thomsen tarafından yayınlanmadan, Türk dili üzerinde etimolojik görüşlerin ileri sürüldüğü Türkiye dışında etimolojik kaynaklar da vardır. Ne var ki *Dîvânu Lugâti't-Türk* gibi bir yapıttan yoksun kaldıkları için eksik kalmıştır. Bu yüzden *Dîvânu Lugâti't-Türk* özellikle yazılmış bir Türkçe etimolojik sözlük olmasa da, eserin içerisinde eski Türkçe köklere ve öz Türkçe kullanımlara yer verilmiş olması, etimoloji çalışması yapan ya da etimolojik sözlük yazan bilim adamlarının en temel bilimsel kaynağı durumundadır.

2. Sir Gerard Clauson: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*

Eski Türk Yazıtları'ndan 13. Yüzyıl Türk dili metinlerine kadarki dönemi içeren sözlük, yaklaşık 10.000 madde başından oluşmaktadır

“Eserin girişinde, eski Türkçenin eklerinin kısa bir listesi mevcuttur. 13. yy. öncesi leksikolojik verileri ele alan Clauson, önce Orhon yazıtlarından, ardından Yenisey yazıtlarından örnekler vermiş ve daha sonra Uygur ve Hakaniye Türkçelerinden örneklerle ilgili maddeyi tamamlamıştır. Bu çalışmada Clauson’un, S. E. Malov’un *Yeniseyskaya Pis’mennost’ Tyurkov, teksti i perevodı* adlı eserinden hareketle verdiği örnekler hem Malov ile hem de Malov’dan sonraki belli başlı çalışmalarla karşılaştırılmış ve gerektiğinde maddenin altına açıklayıcı notlar düşülmüştür. Özellikle çok satırlı bazı yazıtların daha sonra yapılan yayımlarındaki satır farklılıkları belirtilmiştir” (Aydın, 2009: 94).

3. Hasan Eren: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*

Hasan Eren’in çok uzun bir hazırlık döneminden sonra 1999’da yayımladığı *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* adlı eseri oldukça önemlidir.

“Türkçenin etimolojisi üzerine Türkiye’de yayımlanmış en önemli sözlüklerden biri Hasan Eren’in hazırladığı *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’dür. Uzun yıllar etimoloji alanında yayımladığı makaleleriyle tanınan Hasan Eren’in bu sözlüğünde eski ve yeni kelimeler yer almaktadır. Bunlardan başka yerel ağızlarda yaşayan sözler de değerlendirilmiştir. Etimolojisi yapılan kelimelerde öncelikle diğer araştırmacıların görüşleri ortaya konulmuştur. Maddelerde eski kaynaklarda geçen belli başlı veriler de gözden geçirilmiştir. Böylelikle dilimizde kullanılan sözlerin kökeni ve geçmişi üzerine toplu bilgi verilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda eski ve yeni diyalektlere ilişkin bilgi verilmekle yetinilmeyerek kelimelerin bu diyalektlerde geçen anlamdaşları üzerinde de durulmuştur” (Güner, 2006: 79).

4. Andreas Tietze: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*

Türkçenin bütün söz varlığını içermeyen yapı ve anlam bakımından açıklanmasını gerekli gördüğü kelimeleri de ele alan Andreas Tietze “*Tarihi ve*

Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati” adlı eserini 2002 yılında yayımlamıştır. 2003’te vefat eden Andreas Tietze’nin sözlüğünün ikinci cildi (F-J) ise 2009’da yayımlanmıştır.

“Tietze, eserinde Türkiye Türkçesine ağırlık vermiştir. Sözlükte ara sıra Azerî Türkçesinden söz edilmişse de Türkmençe, Özbekçe, Tatarca, Kırgızca, Kazakça gibi diyalektler ihmal edilmiştir. Ayrıca, sözlükte Türkiye Türkçesine komşu dillerden geçen çok sayıda sözcük mevcuttur. Özellikle Arapça ve Farsçadan alıntılanmış sözcükler azımsanamayacak sayıdadır. Bunun yanında sözlükte Rumca ve Ermenice kalıntılara da rastlamak mümkündür” (Eren, 2005: 17).

“Eserde, sözcüklerin ana kaynakları ve zaman zaman da ara dönemlerde geçirdiği değişiklikler verilmiştir. Anadolu Türkçesinin öncesine giden durumlarda ise kaynaklar gösterilmiştir. Bunlar kimi zaman metinlere, kimi zaman da o sözcüğün etimolojisini işleyen bilimsel makalelere gönderme yolu ile yapılmıştır. Bu açıklamalar arasında sözcükle ilgili sesbilimsel (fonolojik) bilgiler de zaman zaman verilmiştir” (Sezer, 2003: 55).

“Ayrıca sözlükte, yapım ekleri ve Türkçede sözcük yapımı hakkında bilgiler de mevcuttur. Örneğin sözlükte çeşitli maddelere eklenmiş paragraflarda belirli eklerle yapılan sözcük türevleri hakkında aydınlatıcı bilgi verilmiştir. Yalnız birinci ciltte geçen sözcüklerden seçilmiş örneklerin verildiği bu açıklamalar için sözlüğün başında bir döküm mevcuttur ve hangi türevlerin hangi maddelere ek olarak verildiği de gösterilmiştir (Sezer, 2003: ??). Çalışmayı hazırlarken Tietze, özellikle çağdaş Türkiye Türkçesinden birçok metni tarayarak örnek cümleler almış, kelimelerin etimolojileriyle ilgili olarak görüşler ileri sürmüş, gerekli gördüğü yerlerde ise bilhassa Clauson’un sözlüğü olmak üzere diğer etimolojik sözlüklere başvurmuştur” (Güner, 2006: 80).

5. Sevan Nişanyan: *Sözlerin Soyağacı*

Etimoloji alanında Türkiye’de yayımlanmış çalışmalardan biri de Sevan Nişanyan’ın *Sözlerin Soyağacı* sözlüğüdür.

“Sözlük, 2002 yılında Adam Yayınları’ndan çıkmıştır. Türkiye Türkçesinde kullanılan 12000’i aşkın sözcüğün kökeni araştırılmış ve okura sunulmuştur. Yabancı dillerden alınmış sözcüklerin o dildeki kökenleri, çoğu örnekte, en eski yazılı kaynaklara dek izlenmiştir. Ancak sözlükte etimolojisi incelenmiş Türkçe sözcük yok denecek kadar azdır. Olanlarla ilgili açıklamalar ise oldukça yetersizdir. Özellikle

Türkçe kelimelerin kökenleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmamakta daha çok Eski ve Orta Türkçedeki şekillerine işaret edilmekle yetinilmektedir” (Güner, 2006: 80).

6. İsmet Zeki Eyuboğlu: *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* adlı eseri, 1988'de Sosyal Yayınları tarafından basılmıştır. Çok tenkit edilen bir eser olmasına rağmen böyle çalışmalarda bir cesaret örneği gösterdiğinden dolayı müellifi takdir etmelidir. Etimoloji çalışmaları herkesin teşebbüs edebildiği bir saha değildir. Bu eserin noksanlarını bilip yeni eserler hazırlanırken bu noksanlardan uzak durulabilir. Her yazılan eserin böyle faydaları da olur.

7. Tuncer Gülensoy: *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*

Son yıllarda çıkan diğer bir etimolojik sözlük çalışması Tuncer Gülensoy'un "*Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*" adlı eseridir.

"Sözlük, Türkiye Türkçesinde, soyca Türkçe kökenli kabul edilen bütün sözcükleri içine almış ve çok zengin ağız malzemesiyle de desteklenmiştir. Gülensoy tarihî ve yaşayan Türk lehçelerine de uzanmıştır. Hatta sık sık Moğolcaya da başvurmuştur. Başlangıçta karışık gibi görünen sözlük, içine girildikçe kendini ele vermektedir. Kelimenin anlamından sonra koyu harflerle etimolojisi, sonra sırasıyla tarihî lehçelerdeki, Anadolu ağızlarındaki ve diğer lehçelerdeki biçimleri gösterilmiştir. Varsa Moğolcadaki dengi ve diğer dillerdeki biçimlerine de yer verilmiştir. Özellikle Türkçeden Zaza ve Kuman ağızlarına geçen şekiller de eserde hayli yer tutmaktadır" (Ercilasun, 2008: 137).

"Gülensoy, bazı maddelerde, iri ve koyu harflerle yazılmış "YANLIŞTIR" uyarısını kullanmıştır. Bu uyarıların da yer aldığı kutucuklar eserin en dikkate değer bölümcüklerindedir. Kutucuklarda, sözcük hakkında daha önce yapılmış etimoloji denemeleri, sonra da Gülensoy'un görüşü verilmiştir" (Ercilasun, 2008:137).

"Gülensoy'un eseri, 45 yıllık birikiminin sonucu olduğu kadar S. Nişanyan ve Hasan Eren'in etimolojik sözlüklerinin de bir sonucudur. Köken Bilgisi Sözlüğü, bazı çalışmaların, daha sonraki çalışmaları nasıl "tetiklediğini" göstermesi açısından tipik bir örnektir. Gülensoy, Nişanyan'ın sözlerinin kendisini bu konuda tetiklediğini önsözde

açıklıkla ifade ediyor. Gülensoy, Eren'in sözlüğünü elıştirmiş ve çalışmasının Ön Söz'ünde Eren'in sözlü gündeki bazı eksikler de "beni ve Türkolog meslektaşlarımı oldukça rahatsız ve huzursuz etmiş ti" ifadesini kullanmıştır. Sadece ön sözde değil, baş tan sona eseri incelediğiniz zaman, anılan sözlüklerdeki görüşlere Gülensoy'unsık sık cevaplar verdiği görülmektedir. Bu çalışmalarda ne kadar eksiklikler olduğu düşünülse de, daha sonraki çalışmalara hareket noktası oluşturdukları için bile "yararlı" sayılmalıdır (Ercilasun, 2008)."

Yapılan bütün bu çalışmalardan yola çıkarak şunları söylemek mümkündür:

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından günümüze gelene kadar etimoloji alanında önemli çalışmalarda bulunulmuş , dilimizdeki kelimelerin kökenleri araştırılmaya çalışılmıştır. Türk dilinin binlerce yıllık tarihi düşünüldüğünde bu çalışmaların yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Türkologlar, her ne kadar Türkçenin tam ve eksiksiz bir etimolojik sözlüğünün yazılmadığı konusunda yakınsalar da belirtilen çalışmalar bu yolda atılmış önemli adımlardır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki etimoloji, üzerinde herkesin çalışabileceği kolay bir alan değildir. Hele hele dünya dilleri içerisindeki önemi inkâr edilemeyen, tarih boyunca birçok milletle dil alış verişinde bulunup, birçok değişmeler geçirmiş olan Türkçenin etimolojisi üzerinde çalışmak daha da zordur. Bu bakımdan araştırmacıların ve etimologların belirtilen ve üzerinde önemle durulan ilkeleri mutlaka dikkate almaları kaçınılmaz bir gerçektir. Etimoloji alanında ülkemizde öncelikle yapılması gereken birçok iş vardır. Bunların başında, yabancılar tarafından hazırlanmış sözlüklerin Türkçeye kazandırılması gelmektedir. Daha sonra ise bu çalışmalarla birlikte yerli yayımların ayrıntılı olarak değerlendirilip tenkit edilmesi ve bilimsel bir kurul tarafından Türkçenin eksiksiz bir etimolojik sözlüğünün hazırlanması gerektiği konusunda araştırmacılar görüş birliğine varmışlardır.

Türk Müzik Kültürü ve Çalgılar

Türk müzik kültürü, dünya müzik kültürünün en eski, en köklü, en etkin ve en yaygın öğelerinden biri olup çok uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Türk müziğinin tarihi kaynakları bir taraftan İslamiyet öncesi Türk kültürlerine, diğer yandan İslamiyet sonrası Asya ve Anadolu uygarlığını oluşturan toplumların birikimlerine dayanmaktadır.

Geçmişten bugüne kadar, Çin ortalarından Macaristan ovalarına kadar uzanan bir alanda, binlerce yıl hayatını sürdüren Türk toplumunun, müzik ihtiyacını gidermek için kullandığı, çeşitli karakterde bir çok çalgısı bulunmaktadır. Bir ülke müziğinin en belirgin özelliklerini çalgılarında görmek mümkündür. Bir kültürün müziğini kendi çalgıları dışında başka çalgılarla icra etmeye çalışmanız halinde aynı tadı almak mümkün değildir. Dolayısıyla müzik ve müziğin icrasında kullanılan çalgı o kültürün yansımasıdır. Çalgıların kullanımları ve tarih içinden gelerek aldıkları yeni biçimler, onlara verilen adlar, farklı alanların araştırma kapsamına girmiştir.

Türklerin Kullandıkları Enstrümanların İsimleri

Türklerin geçmişte kullandıkları ve yakın zamana kadar kullanılmakta olan çalgılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. VURMALI SAZLAR

1.1. Zilliler

Çalpara (Parmak Zili)

Çevgân

Kaşık

Mehter Zili

Zil (Halile)

1.2. Derililer

Bendir

Bongo

Dâire

Darbuka

Davul

Delbek

Dümbelek

Kös

Kudüm

Mazhar

Nakkare

Nevbe

Tef

2. NEFESLİ SAZLAR

2.1. Dilliler

Balaban

Çifte

Düdük

Kaval

Koray

Mey

Sıbızgı

Sipsi

Tulum

Zurna

2.2. Dilsizler

Armonika

Çığirtma

Flüt

Garmon

Girift

Gubuz

Hokkabaz Borusu

Kara kamış

Kaval

Komuz

Miskal

Mizmar

Mû

Nay

Nefir

Ney

Pîşe

3. TELLİ SAZLAR

3.1. Yaylılar

Ağaç Kemane

Gıçek

İklğ

Kabak Kemane

Kamançe

Kemençesi

Keman

Klâsik Kemençe

Rebab

Sînekeman

Viyola

Viyolonsel

Yaylı Tambur

3.2. Mızrapla Ve Elle Çalınan Telliler

Arp

Bağlama

Barbat

Cura

Cümbüş

Çeng

Dombra

Dotar

Gitar

Kanun

Kopuz (Kılkopuz)

Lavta

Mandolin

Rubab

Santur

Sitar (Setar)

Tanbur:

Tanbura

Tar

Yatağan (Cetigen)

Ut

4. TUŞLU ÇALGILAR

Akordeon

Org

Piyano

2. BÖLÜM:**TÜRK MÜZİĞİ ENSTRÜMAN ADLARI ETİMOLOJİSİ****SÖZLÜK**

A

1. **Akordiyon** ‘Üstündeki düğmelere veya tuşlara basarak metal dilcikleri titretme yolu ile çalınan körüklü, elde taşınabilir bir çalgı, akordeon, armonika’ (TDK: *TS*: 56^b)

[< Fr. *accordéon* ‘akordeon, körüklü çalgı’ (SARAÇ: *FTBS*: 16^a) < Alm. *akkordion* ‘akordeon’ < İt. *accordare* ‘bir müzik aletinin akort ayarını düzenlemek’ (<http://www.etymonline.com>, *accordion*, 27.08.2013, 17.00)]

Bkz. *accordion* ‘uyuşma’ [<Fr. *accorder* ‘uyuşmak’] WEEKLEY: *EDME*: 9; AYVERDİ: *MBTS*: 31^c.

“Bir körük ile bir veya iki klavyeden meydana gelen havalı bir çalgıdır. Klavye tuşlarına basılınca subaplar açılır, bunların karşısındaki madeni dilcikler geçen hava ile titreşir. Buschmann’ın 1822’de handaolin veya el armonikası haline getirdiği, armonikadan doğan bu çalgı, 1872’de Avusturya’da akordeon adını aldı” (SABAHA: *ML*: 1. C. 239^c). *EDME*’de akordiyonun 1829’da Viyana’da icat edildiği belirtilir (WEEKLEY: *EDME*: 9).

1. Resim: Akordiyon

2. **Armonika** ‘1. Yan yana sıralanmış deliklerden her biri üflendiğinde ayrı notada sesler çıkaran küçük ağız çalgısı, mızıka, armonik 2. Akordeon’ (TDK: *TS*: 122^a)

[< İt. *armonica* ‘ağız armonikası, mızıka’ (FONO: *İBS*: 83)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 68^a.

“İçinde borucuklara yerleştirilmiş bir dizi serbest dilin bulunduğu delikli bir kutudur. Kutu nefes vererek ve alarak ağız hizasında gezdirilince ses çıkarır” (SABAHA: *ML*: 2. C. 117^b). Armonika tek elle tutulabilecek kadar küçüktür. Ağız armonikası (ya da mızıka), hem taşınabilir hem ucuz hem de çalması kolay olduğundan yüz yılı aşkın bir süre önce oldukça yaygınlaşmıştır.

2. Resim: Armonika

3. **Arp** ‘Dik tutularak parmakla çalınan üç köşeli ve telli, büyük çalgı’ (TDK: *TS*: 123^a)

[< Far. *hārp* ‘arp’ (STEINGASS: *CPED*: 1485^b) < İng. *harp* ‘arp’ (WEEKLEY: *EDME*: 691) < Eski İng. *hearpe* ‘arp’ < Alm. *harfe* ‘arp’ < Eski Yüksek Alm. *harpfā* ‘arp’ < Eski Alm. *khrapon ‘arp’ < Eski Saks. *harpa* ‘işkence aleti, arp’] (<http://www.etymonline.com>, *accordion*, 05.09.2013, 17.30)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 316^a; EREN: *TDES*: 56; AYVERDİ: *MBTS*: 475^a.

“Çok eski çağlardan beri kullanılan üçgen şeklinde telli bir çalgıdır. Arp sabit sesli bir çalgıdır. Her tel üç ayrı ses çıkarabilir. Arpın belli başlı kısımları şunlardır: gam notalarının karşılığı olan yedi pedalin tutturulduğu oluk hazinesi, çınlama kasası sütun ve konsol.” (SABAH: *ML*: 2. C. 125^a)

3. Resim: Arp

B

4. Bağlama ‘Üç çift telli olan ve mızrapla çalınan bir saz’ (TDK: *TS*: 180^a)

[< Tür. *bağlama* < *ba*: - ‘bağlamak’ *ğ* ‘bağ’+*la*- ‘bağlamak’ *ma* ‘bağlama, üç çift telli olan ve mızrapla çalınan bir saz’ (CLAUSON: *EDPT*: 310^b)]

Bkz. GÜLENSOY: *KBS*: 105^b; EREN: *TDES*: 32^b; AYVERDİ: *MBTS*: 104^a.

“Anadolu’da kullanılan telli, uzun saplı, şişkin gövdeli bir halk çalgısıdır. Tezene denilen kiraz ağacı kabuğundan yapılmış bir mızrapla tellere vurularak çalınır. Aynı aileden olan meydan sazı ile curanın arasında orta boyda bir çalgıdır. Bu tür sazların halk elinde en çok kullanılanıdır. Bağlama üç tellidir. Tekne bir kütükten oyulmuştur ve armut biçimindedir” (SABAH: *ML*: 2. C. 461^c).

4. Resim: Bağlama

5. Bendir ‘Alaturka vurmali çalgı aleti’ (TDK: *TS*: 242^b).

[< Ar. *bandīr* ‘bendir, kelimenin Mağrip Arapçası denen Fas, Tunus ve Cezayir civarındaki Arapçadan geldiği ifade edilir; anlaşıldığı kadarıyla Berberî dilinden genel Arapçaya geçmiş bir kelimedir.’]

Bkz. *bender* / *bendir* ‘Tekkelerde zikir esnasında çalınan ve yaygın adı mazhar olan zilsiz def biçimindeki musiki aleti’ (AYVERDİ: *MBTS*: 133^a).

Tek tarafına deri kaplanmış, ensiz ağaç kasnaktan yapılmıştır. Defin zilsiz olanı da denilir. El ve parmak uçları ile vurularak çalınır. (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 17). Klasik Türk Müziğinde kullanılan başlıca vurmali ritim çalgılarından biridir. Bendir, Klasik Türk müziğinde ve özellikle Mevlevi Türk Tasavvuf Musikisinde *dair* veya *def* adıyla bilinen vurmali çalgının Mağrip ülkelerine özgü biçimidir. Standart çapı 52 cm'dir. Plastikten veya deriden yapılır. Deriden yapılan bendirlerde kasnaklardaki vidaları sıktıkça ses tonu değişir.

5. Resim: Bendir

C

6. **Cura** ‘Mızrap ile çalınan iki veya üç teli olan halk sazı; ufak tefek, gelişmemiş’ (TDK. *TS*: 376^a); bilinen sazın, bağlamanın biraz daha küçüğüdür.

[< Far. *curra* ‘bir müzik aletinin adı; herhangi bir şeyin küçüğü’ (STEINGASS: *CPED*: 361^a)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 122^b; EREN: *TDES*: 72^b; AYVERDİ: *MBTS*: 203^a; TDK: *DERLEME*: 1017^b.

“Bağlama ailesinin en küçük boylu sazı olan cura Türk Halk müziğine ait çalgılarından. Gövde kısmı kütükten oyulmuştur ve armut biçimindedir. Her teli ikişerli olmak üzere üç tellidir ve tezene ile çalınır. Çalgının sağ yan tarafına ve yanlamasına 1cm çapında delik açılarak sesi daha berrak hale getirilir” (SABAH: *ML*: 4. C. 311^b).

6. Resim: Cura

7. **Cümbüş** ‘Madenî gövdeli tambura benzer bir saz’ (TDK: *TS*: 377^a).

[< Far. *cunbiş* ‘çalkalama, çalkalanma, sallama; endişe; heyecan, galeyan, sıkıntı, tahrik, kışkırtma; el ile işaret etmek, devinim’ (STEINGASS: *CPED*: 373^a) < *cunbīdan* ‘hareket etmek’ (STEINGASS: *CPED*: 373^b)]

Bkz. EYÜBOĞLU: *ES*: 123^a; AYVERDİ: *MBTS*: 204^a.

“Uta benzeyen madeni gövdeli bir çalgıdır. Gövdesinin bazı kısımları alüminyumdan yapılır. Göğüs tahtası deriden bir sazla kaplıdır. Diğer telli sazlar gibi mızrapla çalınır” (SABAHA: *ML*: 4. C. 318^a). “Metalimsi, parlak, gür bir tınısı olan *cümbüş*, sesinin gürlüğü nedeniyle, genellikle piyasa *ud* çalıcılarınca ilgi görmüş, açık havada *udun* yanı sıra bağlama yerine de kullanılmış ve yurdun en uzak köşelerine dek yaygınlaştığı gözlenmiştir. Bu yayılma 1965-70’lerden sonra hızını yitirmiş, çalgı giderek gözden düşmeye başlamıştır. Günümüzde çok fazla rağbet görmemektedir” (SARI: *TMÇ*: 29-30).

7. Resim: *Cümbüş*

Ç

8. **Çalpara** ‘Parmaklara takılıp çalınan zil veya buna benzer ses çıkarıcı araç’
(TDK: *TS*: 389^a)

[< Far. *çārpāra* ‘dört parçalı; bir çift zil; antik bir müzik aleti’ (STEINGASS: *CPED*: 384^b) < Far. *çār* ‘dört’ (STEINGASS: *CPED*: 384^b) + Far. *pāra* ‘parça, bölüm’ (STEINGASS: *CPED*: 230^a)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 127^b; EREN: *ES*: 77^a; AYVERDİ: *MBTS*: 210^c; TDK: *DERLEME*: 1061^b.

“Türk musikisinde bir usül vurma aletidir. Genellikle abanozdan yapılır. Uzunlukları 8-10 cm’dir. Vurdukça tok bir ses çıkarır. Uçları ufak menteşelerle bağlanır. Bazen dize konularak bazen de elde şaklatılarak çalınır. Halk arasında şakrak da denir” (SABAH: *ML*: 4. C. 341^c).

8. Resim: Çalpara

9. **Çenk** ‘Arpı andıran, telli bir çalgı’(TDK: *TS*: 415^b).

[< Far. *çang* ‘harp, lavta’ (STEINGASS: *CPED*: 400^b) < Far. *çang* ‘tutmak, çekmek’ (STEINGASS: *CPED*: 400^b)]

Bkz. *çengi* ‘çenk’ EYUBOĞLU: *ES*: 139^b); AYVERDİ: *MBTS*: 224^a.

“Arpa benzeyen telli, dik tutularak çalınan küçük musiki aletidir. Türk musikisinde vaktiyle (XVIII. Yüzyıla kadar) çok kullanıldı. XVIII. yüzyılda bırakıldı. Çengin çeşitli ve daha ilkel şekillerine birçok eski kavimlerde rastlanır. Eski Arap, İran, Türk musikilerinde başlıca sazlardan biri olmuştur. Türk çengi 24 tellidir” (SABAHA: *ML*: 4. C. 406^b).

9. Resim: Çenk

10. **Çevgân** ‘Değnek, polo’ (TDK: *TS*: 418^b).

[< Far. **çavgân** ‘ucu kıvrımlı değnek’ (STEINGASS: *CPED*: 403^a) < Far. **çavl** ‘kıvrım’ (STEINGASS: *CPED*: 403^a) + Far. **gân** ‘+lı’; polo oyunundaki baston ile çevganın sopası aynı uzunlukta olmalarından dolayı oyun sopası adındaki çevgan küçük zillerin asıldığı çalgı sopasına ad olmuş olmalıdır.]

Bkz. EYUBOĞLU, *ES*: 142^b; EREN: *TDES*: 88^a; AYVERDİ: *MBTS*: 226^c.

“Türk mehter musikisinde kullanılan bir usül vurma sazıdır. Etrafı zincir, çingırak yahut zillerle çevrili gümüşten yapılmış saplı bir alettir” (SABAHA: *ML*: 4. C. 418^a). Bir ince değneğe, kıvrık uçlar arasında sallandırılmış zincirler ve bu zincirlere yuvarlak, kapalı, madenî küçük çingırakların ilâvesiyle meydana gelmiştir. Fındıktan daha küçük olan bu yuvarlakların içindeki serbest madenî çekirdek hafifçe hareket ettirildiğinde ses verir. Bu ses çevgânı aşağı, yukarı, sağa, sola sallamak suretiyle farklı çingırtı ve şingırtılardan ibarettir.

10. Resim: Çevgân

11. **Çığirtma** ‘Basit, küçük, nefesli bir çalgı’ (TDK: TS: 422^a).

[< Tür. **çığirtma** ‘bir çeşit kaval’ < **çığır-** ‘türkü söylemek, bağlamak, haykırmak’ -**t-** ‘bağirtmak’ **ma** ‘türkü söylemeye yarayan bir alet’ (ZÜLFİKAR: TSYK: 389)]

Bkz. AYVERDİ: MBTS: 228^b; DİLÇİN: TS: 54^b; ZÜLFİKAR: TSYK: 389; TDK: DERLEME: 1162^a.

“Daha çok Anadolu’da üflenen ve ilkel bir nefesli saz olan çığirtma, ağaçtan kamıştan ya da kartal kanadı kemiğinden yapılır. Uzunluğu 15-30 cm arasındadır. Üstte 6 altta 1 deliği bulunur. İnce ve net sesi olan bir çoban çalgısıdır. Klasik çalgılardan küçük flüt(piccolo) ile boy ölçüşecek niteliktedir” (SABAĞ: ML: 4. C. 423^a).

11. Resim: Çığirtma

12. **Çögür** ‘İri gövdeli, kısa saplı bir tür halk sazi’ (TDK: TS: 449^b).

[< Tür. **çökür** ‘iri gövdeli, kısa saplı bir tür saz’ (GÜLENSOY: *KBS*: 252^a);

Bkz. EREN: *TDES*: 99^a; TDK: *DERLEME*: 1280^b.

“Kopuza benzeyen kısa saplı ve mızrapla çalınan bir sazdır. Türk halk musikisinin sazlarından biri olan çögür, XVII. Yüzyılda klasik musikide de kullanılmıştır. Yeniçeriler arasında çok rağbetteydi. Beş veya altı çift teli vardır. Uzunluğu 110 cm’dir. Bazı bölgelerde daha çok meydan sazı veya divan sazı denir. Tezene denilen kiraz ağacı kabuğundan yapılmış bir mızrapla tellere vurulur.” (SABAH: *ML*: 4. C. 511^a).

12. Resim: Çögür

D

13. **Daire** ‘Saz takımında usul vurmaya yarayan tef’ (TDK: *TS*: 462^b).

[<Ar. *dā'irā'* ‘dönen, halka’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*: 110^a) < Ar. *d-v-r* ‘dönmek’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*: 109^b)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 159^b; AYVERDİ: *MBTS*: 248^b.

Beş çift zili olan bir çeşit def'tir. Ağaç kasnağına deri geçirilerek yapılmıştır. Elde tutularak çalınır. Eski İran ve erken Osmanlı müziğinin başlıca çalgısıdır (ALTINAY, AKSEL: *TMC*: 17).

13. Resim: Daire

14. **Darbuka** ‘Toprak veya madenden yapılan, bir yanı açık, vurmali çalgı’ (TDK: *TS*: 474^b).

[<Ar. *dirbakka* ‘topraktan mamul el davulu’ (BAALBAKİ, R: *Al-Mawrid*: 540^a)]

Bkz. *darbuka* < *dabūka* ‘darbuka’ AYVERDİ: *MBTS*: 254^c; STEINGASS: *CPED*: 503^b; KARAAĞAÇ: *Verintiler Sözlüğü*: 226^b.

“Türk musikisinde bir usul vurma aletidir. Gövdesi pişirilmiş kilden veya aliminyumdan yapılmış dibi delik bir çömleğin tek ağzına ince bir deri gerilerek yapılır. Diz üzerinde yanlamasına yerleştirilip parmaklarla vurularak çalınır. Klasik musikide kullanılmaz. Son zamanlarda fasıl musikisine girdi” (SABAH: *ML*: 5. C. 38^a).

14. Resim: Darbuka

15. **Davul** ‘Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı’ (TDK: *TS*: 477^b)

[<Ar. **ṭabl** ‘zurnanın ulu kardeşi, davul’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 269) <Ar. **ṭ-b-l** ‘davul çalmak’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 269)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 170^b; AYVERDİ: *MBTS*: 257^b; **duhul** ‘davul’ STEINGASS: *CPED*: 549^b; HAFĪD EFENDİ: *GHE*: 274; TDK: *DERLEME*: 1382^b.

“Çember şeklinde ve enli bir kasnağın iki yanına deri gerilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan vurgu çalgısıdır. Türklerde davul binlerce yıldan beri kullanılan bir çalgıdır. Genellikle bir hakimiyet işareti sayılagelmiştir. Osmanlı askeri musikisinin (mehterhane) önemli aletlerinden biri olan davulun birçok çeşiti vardır. Sağ elde usulün kuvvetli zamanlarını (düm’lerinin) vuran bir

tokmak; sol elde usulün zayıf zamanlarını (tek'lerini) vuran bir değnekle çalınır” (SABAHA: *ML*: 5. C. 62^a).

15. Resim: Davul

16. **Düdük** ‘ İçinden hava veya buhar geçirildiğinde keskin ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan araç’ (TDK: *TS*: 583^a).

[< Tür. *tütek* ‘ibrik ve benzeri şeylerin emziği’ (KAŞGARLI: *DLT*, I: 386) < Tür. *tüt-* ‘emmek’ + *ek* ‘alet adı yapan ek, f.i.y.e.’].

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 208^a; AYVERDİ: *MBTS*: 311^b; TDK: *DERLEME*: 1617^b.

“Üflendiği veya içinden herhangi bir şekilde hava geçirildiği zaman tiz bir ses çıkaran tahtadan, madenden vb den yapılmış küçük çalgı aletidir” (SABAHA: *ML*: 5. C. 568^c).

16. Resim: Düdük

17. **Dümbelek** ‘Ağızına deri gerilmiş, çanak biçiminde, darbukaya benzer bir çalgı’ (TDK: *TS*: 585^a).

[< Tür. *dümbelek* < *dembelek* < *debelek* < *deblek* < *tablek* < Ar. *tabl* ‘zurnanın ulu kardeşi, davul’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 269) < Ar. *ṭ-b-l* ‘davul çalmak’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 269) + < Far. *ek* ‘küçültme eki’ (ÖZTÜRK: *Farsça Dilbilgisi*: 161)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 209^a; AYVERDİ: *MBTS*: 312^b; TDK: *DERLEME*: 1628^b.

“Türk musikisinde bir usül vurma aletidir. Dipsiz bir çömleğe deri geçirilerek yapılan bir çeşit darbukadır. Halk arasında kullanılır. Küp ve çömlek de denir. XVII. Yüzyılda yalnız İstanbul’da 4 çeşidini çalan 829 profesyonel dümbelekçi bulunduğunu belirten kayıtlar vardır” (SABAHA: *ML*: 5. C. 574^c).

17. Resim: Dümbelek

F

18. **Flüt** ‘Yan tutularak çalınan, orkestrada yer alan bir üflemeli çalgı, flavta’ (TDK: *TS*: 710^b).

[< Fr. *flûte* ‘flüt’ < Eski Fr. *flaute* ‘flüt’ < Eski Oksidanca. *flaut* ‘flüt’ (<http://www.etymonline.com>, *flûte*, 16.12.2013, 18.30)].

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 265^b; AYVERDİ: *MBTS*: 390^b; TIETZE: *TETTL*: 75^a.

“Açık borulu üflemeli bir çalgıdır. Ses çıkarmak için çalgı ağızlığının yanda bulunan deliğine belli bir hızla üflenir. Yarığa çarpan hava parçalanır ve borudaki havada titreşim meydana getirir. Flüt yan tutularak çalınır. Bugünün flütü gümüş veya gümüş suyuna batırılmış madeni silindir biçiminde, birbirine geçmeli üç parçadan meydana gelir. Gövdesinin çapı 19 mm, boyu 67 cm’dir. Yanda bulunan ağız deliğinden başka , gövde boyunca sıralanan 16 delik vardır. Dik flüt, pan flüt, gagalı flüt gibi çeşitleri vardır” (SABAHA: *ML*: 6. C. 164^c).

18. Resim: Flüt

G

19. **Gıygıy** ‘Herhangi bir tür yaylı saz’ (TDK: *TS*: 761^a)

[< Tür. yansıma kelime *gıy*+ *gıy* ‘gıygıy, bir yaylı çalgı, keman’]

Bkz. TIETZE: *TETTL*: 152^a; AYVERDİ: *MBTS*: 420^c; TDK: *DERLEME*: 2066^a.

Kemanın çıkardığı ses taklidi olarak anılır. Gıygıy çalgısı sözlüklerde geçtiği halde, kemana eş sayılan bir çalgı olması hasebiyle, hakkında etraflı bilgi ve gösterilecek resim bulunamadı.

20. Resim: Gıygıy (halk dilinde kemençe)

20. **Gırift** ‘Klasik Türk müziğinde kullanılmış, neye benzer bir çalgı’ (TDK: *TS*: 776^a)

[< Far. *gırift* ‘Klasik Türk musikisinde bir tür nefesli saz, kısa ney; dolaşık, çapraşık, karmaşık; (KANAR: *FTS*: 584^b) bir müzik aleti üzerinde parmakları sallamak’ (STEİNGASS: *CPED*: 1082^b)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 422^a.

Girift sazı görünüm olarak neye benzese de perde (delik) sayısı, boyu ve perdelerin açılış sistemi itibariyle neyden farklılık gösterir. Ney arkadaki aşiran perdesi ve önde 6 perde ile toplam 7 perdeden yani delikten oluşmuştur. Girift ise arkada 1, önde 7 olmak üzere toplam 8 deliklidir. Üfleme tekniği olarak Neyden daha hassas bir sazdır. Minik bir dudak hareketi ile bir sesin tizi ve pesini çıkarmak mümkündür. Giriftin uzunluğu yaklaşık 51-52 cm'dir.

20. Resim: Girift

21. **Gitar** ‘Genellikle ahşap gövdeli, perdeli, altı teli olan, telleri parmakla çekilerek veya pena ile vurularak çalınan bir telli çalgı’ (TDK: *TS*: 764^a)

[< Fr. **guitare** ‘gitar’ (SARAÇ: *FTBS*: 645^b) < İsp. **guitara** ‘gitar’ < Yun. **kithara** ‘gitar’ (AKSOY: *YTTYs*: 150^b)].

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 423^c.

Çok eski zamanlardan beri kullanılan yaygın bir çalgıdır. Lavta türü bir çalgıdır. Perdeli bir sapı vardır ve parmakla telleri çekilerek çalınır. Normal modern gitarlar altı tellidir. Bugünkü gelişimine İtalya ve İspanya’da ulaşmıştır. (*Müzik Ansiklopedisi*: 2. C. 544^a)

21. Resim: Gitar

K

22. **Kabak kemane:** ‘Gövdesi uzunlamasına ikiye bölünen su kabağının üzerine ince bir deri gerilerek yapılan, üç teli olan, yayla çalınan bir halk çalgısı’ (TDK: *TS*: 1018^b).

[< Tür. Far. *ķabak kemāne* ‘kabaklı keman’ {< Tür. *kabak* ‘kabak’ (CLAUSON: *EDPT*: 582^b) < *ķabak* ‘kap gibi olan sebze’ < Tür. *kap* ‘örtü; torba, paket; kap’ + *ak* ‘benzerlik ifade eder’} + {< Far. *kemāne* ‘kemane’ (STEINGASS: *CPED*: 1047^b) < Far. *kemān* ‘yay’ (STEINGASS: *CPED*: 1047^a) + *e* ‘benzetme ve alet ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 163)}]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 358^a; EREN: 199^a; TDK: *DERLEME*: 2578^a; AYVERDİ: *MBTS*: 595^c.

“Yayla çalınan, genellikle Teke yöresi ve Toroslar civarında yaygın olan, üç telli bir halk çalgısıdır. Su kabağından teknesinin göğsüne deri kaplanmak suretiyle yapılmıştır. Tekne, gövde ve burgulardan meydana gelir. Teknenin ucundaki demir destek sayesinde dize dayayarak çalınır. Duygulu bir sese sahiptir” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 23).

22. Resim: Kabak kemane

23. **Kanun** ‘Dikdörtgen biçiminde, bir köşesi kesik, yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden oluşan, tırnak adı verilen çalgıçlarla çalınan ince saz çalgısı’ (TDK: *TS*: 1064^a).

1. [< Far. *ḵānūn* ‘bir tür çalgı, kanun’ (< STEINGASS: *CPED*: 949^b) < Yun. *kanonaki* ‘bir tür çalgı, kanun’ (AKSOY: *YTTYs*: 515^b)]

2. [< Far. *ḵānūn* ‘bir tür çalgı, kanun’ (< STEINGASS: *CPED*: 949^b) < Yun. *kanonas* ‘kanun, kural’ (AKSOY: *YTTYs*: 139^b) < Sür. *ḵānūn* ‘kurallar bütünü; bir acayip sazın ismidir’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Ḳāmūs*: 3. C. 692)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 373^a; AYVERDİ: *MBTS*: 619^c.

“Dikdörtgen biçiminde bir köşesi kesik yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden meydana gelen bir çalgıdır. Tel sayısı değişik olmakla birlikte klasik kanun yetmiş iki teldir. Parmaklara geçirilen tırnaklarla çalınır. “Kanun’un ünlü düşünür Farabi tarafından bulunduğu söylenir. Kanunun boyu 95-100 cm, eni 38-40 cm, kalınlığı 4-6 cm’dir. Biçimi bir yamuğu hatırlatır. Genellikle çam, çınar, ceviz, maun ve ihlamur ağacından yapılır” (SABAḤ: *ML*: 10. C. 471^c).

23. Resim: Kanun

24. **Kaval** ‘Genellikle kamyştan yapılan, daha çok çobanların çaldığı, yumuşak sesli, üflelemeli bir çalgı’ (TDK: *TS*: 1109^a).

1. [< Ar. **ḳavvāl** ‘hoş ve nazik sözlü adam’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 3. C. 333) < **ḳ-v-l** ‘söylemek, konuşmak’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: 359^b)]

2. [< Tür. **ḳav** ‘içi boş şey’ (SABAḤ: *ML*: 11. C. 83^c), ‘ateş tutuşturacak çör çöp’ (TULUM: *17.YT*: 1112^a) + **al** ‘somut isim yapan ek’ (AYVERDİ: *MBTS*: 1398^a)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 386^b; GÜLENSOY 478^a; TDK: *DERLEME*: 2686^b; AYVERDİ: *MBTS*: 641^a.

“Genellikle kamıştan yapılan perdeli yumuşak sesli büyük bir düdüktür. Kavalı çoğunlukla çobanlar kullanır. Dilli ve dilsizleri vardır. İçi boş 1, 5 cm çapında bir silindirik borudur. Üst tarafında genellikle 7, alt tarafında 1 ses deliği vardır. Kamıştan ağaçtan ve değişik madenlerden yapılır. Türklerin yüzyıllar boyu hakim oldukları topraklarda aynı isimle kullanılır” (SABAḤ: *ML*: 11. C. 83^c).

24. Resim: Kaval

25. **Kemān** ‘Dört teli olan, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı saz’ (TDK: *TS*: 1132^a).

[< Far. **kemān** ‘yay’ (STEINGASS: *CPED*: 1047^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 653^a.

“Yaylı bir çalgıdır. Çene altı ile omuz arasına sıkıştırılarak çalınır. Solo ve orkestra algılarının en önemlilerindedir. Keman 4 tel üzerine düzenlidir. Gerçek sanat işi olan bir kemanın yapımı için takılıp ekleştirilen ve yapıştırılan tahta parçası sayısı yetmişi geçer. Türklerde keman eskiden beri sinekemanı şeklinde vardı. Bu algı esas olarak Arap rebabından alınmış ve yüzyıllar boyu geliştirilerek bugünkü halini almıştır” (SABAH: *ML*: 11. C. 150^b).

25. Resim: *Kemān*

26. **Kemāne** ‘kemençe’ (TDK: *TS*: 1132^a)

[< Far. *kemān* ‘yay’ (STEINGASS: *CPED*: 1047^a) + Far. *e* ‘küçültme ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 160)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 653^a.

“Klasik Türk musikisinde kullanılan kemençe  tellidir. Rebapla yakın hısımlığı olan aletin st kısmı düz alt kısmı şişiktir. Gövde ve göğüs (kapak) olarak iki bölümdür. Gövdenin en iyisi karadut ağacından yapılır. Kulak denilen burguları  tanedir. Sazın alt yüzü ile gövdenin i yüzü arasında temas sağlayan 3, 3.5 cm boyu ve 0.5 cm kalınlığında tahtadan can direği bulunur. Uygun bir ağaçtan yapılarak uygun bir yere konmamışsa kemeneden ses çıkamaz. 60 cm boyundadır” (SABAH: *ML*: 11. C. 152^b). Azerbaycan, İnan ve Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde alınan bir çeşit kemenedir.

26. Resim: Kemānçe

27. **Kemāne** ‘Bir tür halk çalgısı’ (TDK: *TS*: 1132^a).

[< Far. *kemān* ‘yay’ (STEINGASS: *CPED*:1047a) + Far. *e* ‘benzetme ve alet ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 163)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 653^a.

“Kemandan biraz büyük beş telli bir sazdır. Kucakta Karadeniz kemençesi gibi yayla çalınır” (SABAH: *ML*: 11. C. 151^a).

28. **Kemençe** ‘Yayla diz üzerinde çalınan, kemana benzer, üç teli olan küçük bir çalgı, kemañçe’ (TDK: *TS*: 1132^a).

[< Far. *kemānçe* ‘küçük yay’ < Far. *kemān* ‘yay’ (STEINGASS: *CPED*: 1047^a) + Far. *çe* ‘küçültme ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 160)]

Bkz. EREN: *TDES*: 229^b; AYVERDİ: *MBTS*: 653^b.

“Klasik Türk musikisinde kullanılan kemençe üç tellidir. Rebabla yakın hısımlığı olan aletin üst kısmı düz alt kısmı şişiktir. Gövde ve göğüs (kapak) olarak iki bölümdür. Gövdenin en iyisi karadut ağacından yapılır. Kulak denilen burguları üç tanedir. Sazın alt yüzü ile gövdenin iç yüzü arasında temas sağlayan 3, 3.5 cm boyu ve 0.5 cm kalınlığında tahtadan can direği bulunur. Uygun bir ağaçtan yapılarak uygun bir yere konmamışsa kemençeden ses çıkmaz. 60 cm boyundadır” (SABAHA: *ML*: 11. C. 152^b).

27. Resim: Kemençe

29. **Klarnet** ‘Tahtadan, metal perdeli, orkestrada önemli yeri olan bir üflemeli çalgı’ (TDK: TS: 1190^b).

1. [*< Fr. clarinette* ‘klarnet, ufak zilcik’ (SARAÇ: *FTBS*: 236^a) *< clarine* ‘ufak zil’ (<http://www.etymonline.com>, *accordion*, 27.09.2013, 14.30)]

2. [*<Fr. clarinette* ‘klarnet’ (SARAÇ: *FTBS*: 236^a) *< clairon* ‘boru, borazan’ (SARAÇ: *FTBS*: 235^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 684^c.

“Silindir biçimindeki borusunun ucuna takılan basit dil, çalgıcının soluğunu titreşim haline getirir. Anahtarlarının hassas ve yumuşak mekanizması sayesinde klarnet en süratli ve en güçlü ezgileri çıkarmaya elverişlidir. Ses genişliği üç oktav ve bir dördlüdür” (SABAHA: *ML*: 11. C. 335^a).

28. Resim: Klarnet

30. **Kopuz** ‘keman, kemençe’ (TDK: *TS*: 1215b).

[< Tür. *kopuz* ‘telli bir çalgı’ (CLAUSON: *EDTC*: 588^b)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 421^a; TDK: *DERLEME*: 2890^b; AYVERDİ: *MBTS*: 695^c.

“Eski Türk baksı-ozanlarının sagular, destanlar okunurken veya yarı dini ayinlerde kullandıkları kopuz, birçok Türk ülkesinde eskiden beri rastlanılan bir musiki aletidir. Arapların uduna benzer” (SABAH: *ML*: 11. C. 475^b).

29. Resim: Kopuz

31. **Kös** ‘Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul’ (TDK: *TS*: 1235^b).

[< Far. *kūs* ‘büyük pirinç davul’ (STEINGASS: *CPED*: 1061^b)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 438^a); TDK: *DERLEME*: 2970^b; AYVERDİ: *MBTS*: 704^a.

“Savaşlarda, alaylarda araba veya deve üzerinde taşınan ve işaret vermede kullanılan büyük bir davul. Kös mehterhanede kullanılırdı. Bakır üzerine deve

derisi geçirilerek yapılır. Yarım yumurta şekline benzer, üst kısmı geniştir. Çift olarak kullanılır. İki elde tutulan tokmaklarla usul vurulur. En küçükleri at ve katıra yüklenenleridir. Daha büyükleri deve kösü en büyükleri fil kösüdür” (SABAHA: *ML*: 11. C. 543^a).

30. Resim: Köş

32. **Kudüm** ‘Mehter takımlarında ve tekkelerde kullanılmış olan, metal kâseli, küçük iki davuldan oluşmuş usul vurma aracı’ (TDK: *TS*: 1247^a).

[< Ar. **ḳudüm** ‘keser, küçük balta’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Ḳāmūs*: 3. C. 535) < **ḳ-d-m** ‘yönelmek, gelmek, ele almak’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: 337^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 708^b.

“Mehter takımlarında ve genellikle Mevlevi tekkelerinde kullanılan, madeni kaşeli küçük iki davuldan meydana gelen usul vurma aletidir. Kudüm az olarak da din dışı musikide kullanıldı. Mevlevilerde kutsal sayılan kudüme, kudüm-ü şerif adı verilir. Kudüm nakkareden büyük, kösten küçüktür. Deriye değnekle velveleli veya velvelesiz şekilde usül vurulur” (SABAHA: *ML*: 12. C. 21^a). Çapı 15-16 cm olan kudümün derinliği 30-32 cm., çapı 14-15 cm. olan tekin derinliğiyse 28-30 cm’dir.

31. Resim: Kudüm

L

33. **Lavta** ‘Mızrapla çalınan, gövdesi uttan küçük bir çalgı’(TDK: *TS*: 1301^b).

[< Alm. *laute* ‘lavta’ (DENKER-DAVRAN: *ATBL*: 2. C. 465^b) < Ar. *al-‘ūd* ‘ud, öd ağacı’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Ḳāmūs*: 1. C. 654)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 737^c.

“Mızrapla çalınan uddan küçük telli bir çalgıdır. Lavtanın dışbükey şeklindeki sırt kısmı yalancı çınar denilen bir ağaçtan yapılır ve sayıları 9 ile 40 arasında değişen dilimlerden meydana gelir. Göğüs kapağı düzdür, ortasında titizlikle oyulmuş gül şeklinde bir delik bulunur. Lavtanın Türk musikisinde kullanılan çeşidi sapına perdeler takılmasıyla uddan ayrılır. Lavta eskiden özellikle köçekçe takımlarına kemençe ile eşlik ederdi. Bugün çok az kullanılmaktadır. Çalınış tarzı ut ve tanburunkine benzer” (SABAḤ: *ML*: 12. C. 257^c).

32. Resim: Lavta

M

34. Mandolin ‘ikişer ikişer aynı değerde dört çift teli olan, kısa saplı bir çalgı’ (TDK: *TS*: 1339^b).

[< Fr. *mandoline* ‘mandolin’ (SARAÇ: *FTBS*: 2. C. 806^b) < İt. *mandolino* ‘mandolin’ < Lat. *pandura* ‘mandolin’ < Yun. *pandoura* ‘mandolin’ (<http://www.etymonline.com>, *mandolin*, 18.09.2013, 16.30)]

Bkz. WEEKLEY: *EDME*: 888; AYVERDİ: *MBTS*: 768^a.

Mandolin, dört çift telli olup on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda Napolili çalgı yapıcısının oluşturduğu bir müzik çalgısıdır. Çocukların okul müzik eğitiminde yararlı bir çalgıdır” (ÇALIŞIR: *ÇB*: 106). Mandolin, uta benzeyen bir çalgıdır. Mızrapla çalındığı zaman iyi ses verdiği bilinir ancak modern mandolinlerde genelde pena kullanılmaktadır. Mandolin ut ailesinin modern üyelerinden birisidir.

33. Resim: Mandolin

35. Mey ‘Türk halk müziğinde kullanılan, ağzı yassı bir tür zurna’ (TDK: *TS*: 1385^a).

[< Far. *mey* ‘kelimenin Farsça olduğuna dair bilgi verilse de sözlüklerde çalgı adına rastlayamadık’]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 815°.

“Nefesli bir halk çalgısı olan mey, özellikle Artvin, Erzincan, Erzurum, Bayburt, Kars yörelerinde yaygındır. Erik ağacından yapılan mey; kamaş, kışkaç ve gövde gibi üç kısımdan meydana gelir. Üç çeşidi vardır. Ana mey, orta mey küçüğüne ise cura mey denir. Dolgun ve yumuşak bir sese sahiptir” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 23).

— 34. Resim: Mey

N

36. **Nakkare** ‘Mehterhane de yer alan, birbirine bağlı iki yarım küre benzeri ve iki değnekle vurularak çalınan bir tür davul’ (TDK: *TS*: 1452^a).

[< Tür. *naqqāre* ‘değnekle vurulan iki küçük davul’ < Ar. *naqqār* ‘bir şeyle vuran’ + Far. *e* ‘benzetme ve alet ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 163) < *n-k-r* ‘bir şeyle vurmak’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: 449^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 911^a.

“Mehterhane takımında yer alan, iki değnek vurularak çalınan bir çeşit küçük davuldur” (SABAH: *ML*: 14. C. 371^b). “Kudümden biraz daha küçük iki bakır tas üzerine kalınlı inceli iki ayrı ses veren deriler gerilmek suretiyle yapılmıştır. Atlı mehterde eğerin ön bölümüne bağlanırdı, yayalarda ise eskiden bele bağlanmak suretiyle taşınırdı. Bugün ise; Mehterhanede sol kol ile omuz arasında tutularak tokmakla çalınmaktadır” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 36).

35. Resim: Nakkare

37. **Nefir** ‘Yuf borusu, boynuzdan yapılan bir çeşit boru’ (TDK: *TS*: 1465^a).

[< Ar. *nefir* ‘borazan, boru’ (BAALBAKI: *al-Mawrid*: 1185^b; STEINGASS: CPED: 1417^a) < * Ar. *nefir* ‘dağıtıcı, ürkütücü; toplayıcı, öne geçirici’ < *n-f-r* ‘dağılmak, öne geçmek’ (FİRÜZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 2. C. 129)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 923^a.

“Boynuzdan yapılan bir çeşit boru. Mehter takımı çalgıları arasında yer aldığı gibi savaş veya alarm aracı olarak da kullanılırdı. ‘Kerrenay’ ın daha küçüğü olan bu boruya halk arasında yuf borusu denirdi. Bazı fakir dervişlerin kuşaklarına soktukları boynuz biçimli boruya da nefir denirdi” (SABAH: ML: 14. C. 436^b). Dağ keçisi boynuzundan yapılır. Trompetinkini andıran bir ağızlığı vardır. Perde delikleri yoktur. Bir temel ses ve armonikleri elde edilebildiği için nefirle melodi çalınmaz, çeşitli komutları bildirmekte kullanılırdı.

36. Resim: Nefir

38. **Ney** ‘Klasik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan bir üflemeli çalgı’ (TDK: *TS*: 1472^a).

[< Far. *nāy* ‘kamuş, saz, düdük, kaval, sipisi’ (STEINGASS: *CPED*: 1383^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 930^c.

“Ney parlak, sağlam, sık boğumlu kamuşlardan yapılır. Kamuşın üzerinde eşit aralıklı dokuz boğum bulunur. Yedi deliklidir, arkasında bir deliği daha vardır. Neyin ilk boğumu olan boğaz boğumunun üstünde yer alan, genellikle boynuzdan yapılan kısma “baş pare” denir. Ney baş pare üzerinden üflenir.

Akordu sabittir. Ara sesler nefes şiddeti ve delikler üzerindeki parmak hareketleri ile elde edilir” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 11).

37. Resim: Ney

O

39. **Org** ‘Klavyeli büyük ve küçük borulardan yapılmış, körüklerden elde edilen havanın bu borulardan geçmesiyle değişik ses tonları verebilen, genellikle kilise çalgısı, erganun’(TDK: *TS*: 150^b).

[< Fr. *organe* ‘org’ < Lat. *organa* ‘org’ < Yun. *organon* ‘org’ (WEEKLEY: *EDME*: 1014)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 952^b.

“IX. ve X. yüzyıllarda batı dünyasına yayılması ve ilk çok sesli eserlerin ortaya çıkmasıyla birlikte dindışı müziğin alanından yavaş yavaş sıyrılarak dini müzik alanına geçti ve o devirde de org(organon) adını aldı" (SABAHA: *ML*: 15. C. 169^a). Orgda ses, körükle verilen havanın tahta veya metal borulardan geçerken üflemlerle çalgılarda olduğu gibi içerdeki hava sütunlarını titreştirmesiyle elde edilir. klavyeli ve pedallı bir enstrumandır. Değişik ses tonları ve notalar piyanoda olduğu gibi tuşlarla denetlenir. En çok bilinen türü kilise orgudur. Enstruman, klavyedeki tuşlar basılı kaldığı sürece ses verir.

38. Resim: Org

P

40. **Piyano** ‘Klavyeli, telli, değişik tuşlara basılarak çalınan ağır ve büyük çalgı’ (TDK: TS: 1612^b).

[< Fr. *piano* ‘piyano; yavaş’ (SARAÇ: FTBS: 974^a) < İt. *piano* ‘piyano’ < İt. *pianoforte* ‘piyano’ < *piano e forte* ‘yumuşak ve gürültü’]

Bkz. AYVERDİ: MBTS: 999^a.

“Klavyeli, telli, ağır, büyük bir müzik aletidir. Piyanonun tuşlarından natürel sesleri veren uzun tuşlar fildişi kaplıdır. Bunların arasında boyca daha kısa, abanozdan tuşlar vardır ki bunlar da yarım sesleri verir. Tuşlara basılınca yaylarla harekete geçen üzeri aba kaplı küçük çekiçler yan yana gerili tellere vurur, böylece istenilen sesin çıkmasını sağlar. Piyanonun altındaki pedallardan birine basılınca ses şiddetlenir, ötekine basılınca kuvvetinden kaybeder ve kısa kesilir” (YENİ HAYAT : 5. C.: 2667^a).

39. Resim: Piyano

R

41. **Rebap** ‘Gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz’(TDK: *TS*: 1647^a).

[< Ar. *rubāb* ‘kemânçe tabir olunan saza denir’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Ḳāmūs*: 1. C. 139)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1017^a; STEINGASS: *CPED*: 567^b.

“Yaylı çalgılardandır. Günümüzde daha çok dini müzikte kullanılır. Eski rebap ile Türklerin bugün çaldığı rebap arasında şekil ve yapı bakımından oldukça farklar vardır. Bugünkü rebap ıklığa benzer. Rebabın gövdesi Hindistan cevizinden olup sap ve burgular sert ağaçlardan yapılır. Genellikle üç tellidir. Teller at kılı veya bağırsaktandır. Alanları günümüzde azalmıştır. (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 15). “Araplar rebabı İranlılardan aldıklarını söylerler. İran’da mızrap veya elle çalınan rebap Araplara geçince yayla çalınmaya başlandı. Yedi türlü rebaptan bahsedilir” (SABAH: *ML*: 15. C. 446^a).

40. Resim: Rebap

S

42. **Santur** ‘Kanuna benzeyen, tokmaklarla çalınan bir tür telli çalgı’(TDK: *TS*: 1699^b).

[< Far. *sentūr* ‘eski tip küçük piyano’ (STEINGASS: *CPED*: 700^a)]

Bkz. TDK: *DERLEME*: 1017^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1060^c.

“Anadolu yoluyla Avrupa’ya geçmiştir. Piyanonun ilk şekli olan klavsene benzer; ondan daha basit fakat daha etkili bir sesi vardır. Yatağan ve kanun adı verilen çalgıların ilk örneği sayılır” (SABAĞ: *ML*: 17. C. 309^e). Çok eski bir çalgı olan santur, eskiden bütün Avrupa’da kullanılmıştır. İran müziğinin önemli çalgılarından biridir. Her ülkede farklı farklı değişikliklere uğramıştır. Türk santurunda Türk müziğinin seslerine göre tel ve burgu sayısı azaltılmış, eşiklerin yerleri de değiştirilmiştir. Her iki elde tutulan tokmaklarla çalınır” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 19).

41. Resim: Santur

43. **Saz** ‘Türk halk müziğinde kullanılan gövdesi oyularak yapılmış telli, uzun saplı çalgı’ (TDK: *TS*: 1716^b)

[< Far. *sāz* ‘bir müzik aleti’ (STEINGASS: *CPED*: 640^b)]

Bkz. EYUBOĞLU: ES: 589^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1070^b.

“Halk musikisinde kullanılan telli, saplı, şişkin gövdeli bir çalgıdır. Saz genellikle kestane ve dut ağacından yekpare oyularak yapılır. Bu oyuk kısmın üzeri çam ağacından bir kapakla kapatılır. Sap kısmı ekleme olup gürgen ağacındandır. Altı, sekiz, oniki telli olabilir. Tezene denilen kiraz ağacından yapılmış bir mızrapla tellere vurulmak suretiyle çalınır. En küçüğüne cura, orta boy olanına bağlama, üçer üçer dizilmiş on iki telli olanına da meydan sazı denir. Meydan sazına çöğür ya da aşık sazı da denir” (SABAH: *ML*: 17. C. 385^b).

42. Resim: Saz

44. **Sipsi** ‘Ağaç dallarından yapılan düdük. 2. Gemici düdüğü.. 3. Zurnanın dudaklara gelen kamış bölümü’ (TDK: *TS*: 1776^a).

[< Tür. *sipsi* ‘zurnanın öttürülmesini sağlayan kamış kısmı’ < *sıbzığu* ‘düdük’ (SABAH: *ML*: 18. C. 124^c)]

Bkz. TDK: *DERLEME*: 3645^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1114^a.

“Halk müziğinin nefesli en küçük çalgısıdır. Burdur yöresi ve civarında Toroslar’da, Ege Bölgesi’nin bazı yörelerinde çalınmaktadır. Kimi yörelerde “kaval, çoban düdüğü ve düdük” de denilmektedir. Küçük olmasına rağmen, çalmak için kuvvetli bir nefes gerekmektedir. Çalgı iki bölümden meydana

gelmektedir. İnce bir sese sahiptir. Boyu 15-20 cm arasındadır” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 24).

43. Resim: Sipsi

T

45. **Tamtam** ‘1. Orkestrada yer alan bir tür Çin gongu 2. Afrika yerlilerinin çaldığı davul 3. Bazı olayları haber vermeye veya açıklamaya yarayan, davulla yapılan ses’ (TDK: *TS*: 1898^b).

[< Fr. *tamtam* ‘elle çalınan davul’ (SARAÇ: *FTBS*: 1262^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1198^c.

“Ortasına doğru hafif hunimsi kenarı bükük, tunçtan bir levhadır.” (SABAHA: *ML*: 19. C. 39^a). Tamtam, 19 ve 21 cm çaplarında ve alta doğru yaklaşık 25 cm uzayan iki çemberin yüzeylerine gerilen deriden oluşmaktadır. Çemberler birbirlerine bağlıdır. Genellikle diz üstünde ya da dizlerin arasına yerleştirilerek çalınır da, metal bir ayağa sabitlenerek ya da farklı uygulamalarda kullanıldığı da görülmektedir. Yapımında ağaç kabuğu, hayvan derisi, plastik, fiberglass, röntgen filmi, metal ve sentetik malzemeler kullanılır. Bongo, el ve parmaklarla çalınır.

44. Resim: *Tamtam*

46. **Tanbur** ‘Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgı’ (TDK: *TS*: 1897^a).

[< Far. *tanbūr* ‘gitar’ < *dunbara* < *dumbara* ‘gitar’ < *dumbara* ‘kuzu kuyruğu’ (STEINGASS: *CPED*: 537^a) < Far. *dum* ‘kuyruk’ (STEINGASS: *CPED*: 534b) + Far. *bara* ‘kuzu’ (STEINGASS: *CPED*: 181^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1198^a.

“Tanburun boyu 1, 35 cm’dir. Tekne denilen gövdesi yarım küreden daha büyük biçimdedir. Teknenin yüzü kapak denilen çok yumuşak, ince ve beyaz tahtadan yapılır ve üzerine cila vurulmaz. Teknenin arkası ise tahtadandır. Tanbur 8 tellidir. Bunlar çelik ve sarı bakırdandır. Tamburun mızrabı bağadan (kaplumbağa kabuğu) yapılırdı. Bugünküler bağa taklidir” (SABAHA: *ML*: 19. C. 36^a).

45. Resim: Tanbur

47. **Tanbura** ‘Türk halk müziğinde kullanılan, cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi telli ve çalgıçla çalınan çalgıların genel adı’ (TDK: *TS*: 1897^a).

[< Far. *tanbūr* ‘gitar’ < *dunbara* < *dumbara* ‘gitar’ < *dumbara* ‘kuzu kuyruğu’ (STEINGASS: *CPED*: 537^a) < Far. *dum* ‘kuyruk’ (STEINGASS: *CPED*: 534b) + Far. *bara* ‘kuzu’ (STEINGASS: *CPED*: 181^a) + Far. *e* ‘benzetme ve alet ismi yapar’ (ÖZTÜRK: *FD*: 163)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1198^a.

Bağlamadan daha küçüktür. Divan sazından bir oktav tizdir ve *divan sazının curası* olarak bilinir. Bağlamadan da dört ses daha tizdir. Form boyu 38 cm, sap

boyu 50 cm, tel boyu 80 cm, form eni ve derinliği 22.8 cm'dir. "Türk halk musikisinde kullanılan cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi telli ve mızraplı çalgıların genel adıdır." (SABAHA: *ML*: 19. C. 36^b)

46. Resim: Tanbura

48. **Tar** 'Doğu Anadolu ile Azerbaycan'da çalınan bir çalgı türü' (TDK: TS: 1904^b).

[< Far. *tār* 'bir müzik aletinin ipi, teli' (STEINGASS: *CPED*: 274^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1201^b.

"Telli mızrapla çalınan bir Azeri çalgısıdır. Türk Müziğinde de özellikle Kars yöresinde aynı adla kullanılmıştır. Ağaçtan oyularak yapılan tarın gövdesi arkadan bağdaş kurup oturmuş bir insanın sırttan görünüşünü andırır. Gövdenin önden görünüşü ise 8 rakamına benzer. Göğsü deridendir. Sapı yaklaşık 4 cm enindedir. Toplam boyu 78-96 cm olan çalgının tel sayısı da 5-14 arasında değişir. Göğüs hizasında tutularak çalınır" (MÜZİK ANSİKLOPEDIĞİ: 2. C.: 976^a).

47. Resim: Tar

49. **Tef** ‘Zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı’ (TDK: *TS*: 193^a)

[< Far. **def** ‘tef, tek davullu çalgı’ (St. 528^b) < Ar. **duff** ‘tef’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*: 104^a)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 259^c.

“Türk musikisinde bir usul vurma aletidir. Bir çeşit açık davul olan defin çeşitli şekillerine eski kavimlerde de rastlanır. Parmak vuruşlarıyla usul tutulur. Her vuruşta kasnaktaki ince pirinçten 8 çift küçük zil tınlar.” (SABAH: *ML*: 5. C. 76^b) “Kasnak kısmı gürgen gibi sert ağaçlardan yapılır. Kasnağa gerilen deri genellikle oğlak derisidir. Büyük ve küçük olmak üzere iki çeşittir” (ALTINAY, AKSEL: *TMÇ*: 17).

48. Resim: Tef

50. **Tulum** ‘Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi. 2. Gövdesi bu deriden yapılmış üflemlî çalgı, gayda’ (TDK: *TS*: 2006^b).

1. [< Yun. **tulumî** ‘tulum’ (AKSOY: *YTTYs*: 305^a)];

2. [< Tür. *tuluk* ‘tulum’ (Divan, II, 289) / < Tür. *tolkuk* ‘deri kap’ (CLAUSON: 486^b) < *tol-* ‘dolmak’]

Bkz. EYUBOĞLU: ES: 670^b; TDK: *DERLEME*: 3988^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1269^b.

“Türkiye’de tulum oğlak, süt kuzusu, toklu, koyun veya keçi derisinden yapılır. Hayvanın karnı yarılmadan çıkarılan derinin tüyleri alınır. Deri yumuşatıldıktan sonra boyun ve arka kısmı bağlanarak dışa çevrilir. Boyun kısmına, oyulmuş ağacın içine yerleştirilen yuvarlak bir ayna konur. Aynanın kenarlarına renkli boncuklar takılır. Ön ayaklardan birinden (genellikle sağ ön ayak) tulumun içine hava verilir. Sol ayağa nare denilen ve ses çıkaran kısmı yerleştirilir. Tulum ağızla şişirilir. Koltuk altına sıkıştırılır, alt kısımda iki el boruları tutar, parmaklar deliklerin üzerindedir. Koltuk sıkıştırıldıkça borulardan (zurna veya düdüklerden) geçen hava tüz veya pes iki sesin aynı anda çıkmasını sağlar” (SABAH: *ML*: 19. C. 435^a).

49. Resim: Tulum

U

51. **Ut** ‘Klasik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı’(TDK: *TS*: 2039^b).

[< Ar. ‘**ūd** ‘ağaçtan kesilmiş bir parça; lāgūta dedikleri saz; öd ağacından dolayı bu ad verilmiş olmalı’ (FİRŪZĀBĀDĪ: *Kāmūs*: 654); ‘öd ağacı’ (TOPALOĞLU-KARAMAN: *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*: 287^a) <‘-v-d’ ‘geri dönmek; sarf ve tahvil eylemek; reddetmek’]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 691^a; AYVERDİ: *MBTS*: 1288^b.

“Büyük gövdeli bir saz olan ut, kucağa alınarak çalınır. Armut biçimindeki gövdesi kısa ve kalın bir sapla son bulur. Altı çift teli vardır. Üç sekizli kadar ses alanına sahiptir. Ut yalnız doğu ülkelerinin kullandıkları sazlardandır. Zamanla gelişmiş ve bugünkü şeklini Farabi zamanında almıştır” (SABAH: *ML*: 19. C. 575^a).

50. Resim: Ut

V

52. **Viyola** ‘Kemana benzer, kemandan büyük bir çalgı, alto’ (TDK: *TS*: 2095^a).

[< İt. *viola* ‘viyola’ < Lat. *vitula* ‘telli bir çalgı’ (<http://www.etymonline.com>, *viola*, 09.10.2013, 16.30)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1320^a.

“Başlangıçta değişik boy ve değişik akortlu bütün violalar gitar tipinde dibi kubbeli birer çalgıydı. Yavaş yavaş basitleşerek XVII. Ve XVIII. yüzyılda klasik viyola biçimini aldı” (SABAHA: *ML*: 20. C. 159^c). Viyola yaylı çalgılar keman ailesinin ikincisidir ve şekli kemana benzemekle beraber kemandan biraz daha büyüktür. Fiziki yapısı kemana çok benzer. Bu konuda fazla bilgisi olmayan bir kişi keman ile viyolayı bir sanar. Gövde uzunluğu 41 – 45 cm civarındadır.

51. Resim: Viyola

53. **Viyolonsel** ‘Viyoladan büyük, kontrbastan küçük, dört sürtme telli bir orkestra çalgısı, çello’ (TDK: *TS*: 2095^a)

[< Fr. *violoncelle* ‘viyolonsel’ (SARAÇ: *FTBS*: 2. C. 1360^a) < İt. *violoncello* ‘viyolonsel’ (<http://www.etymonline.com>, *violoncello*, 09.10.2013, 16.30)]

Bkz. AYVERDİ: *MBTS*: 1320^a.

“Keman ailesinden, dört sürtme telli müzik aleti. Daha kalın olan sesleri violanın bir oktav peşinden başlayarak beşli aralıklarla akort edilir. Ötüm gövdesinin uzunluğu genellikle 75-76 cm’dir. Keman ile viyolonselın şekilleri büyük oranda birbirini andırır da boyutları çok farklıdır. Bacaklar arasına alınarak çalınır. Yere tahta veya madeni bir uç ile dayanır. XVII. Yüzyılda İtalya’da ortaya çıkan viyolonsel, daha büyük ses hacmi ve virtüözlüğe elverişli akorda sahiptir” (SABAĞ: *ML*: 20. C. 174^a).

52. Resim: Viyolonsel

Y

54. **Yaylı Tanbur** ‘Yayla çalınan bir tanbur türü’ (TDK: *TS*: 2152^b).

[< Tür. *yaylı tanbur* ‘yaylı bir tanbur türü’ {< Tür. *yaylı* ‘yayı olan nesne’ < *yay* ‘yay’ < *ya*: ‘yay’ (CLAUSON: *EDPT*: 869^a) + *lı* ‘i.i.y.e’} + {< Far. *tanbūr* ‘gitar’ < *dunbara* < *dumbara* ‘gitar’ < *dumbara* ‘kuzu kuyruğu’ (STEINGASS: *CPED*: 537^a) < *dum* ‘kuyruk’ (STEINGASS: *CPED*: 534^b) + *bara* ‘kuzu’ (STEINGASS: *CPED*: 181^a)}]

“Tanburun yayla çalınan türüdür. Yaylı tanburda keman, kemeçe veya viyolonsel yayı kullanılır. Bu şekli Tanburi Cemil Bey buldu. Yaylı tanburda ses genellikle hafif çıkar ve sesi gürleştirmek için eşiği çok yükseltmek gerekir. Tanbur yaylı çalınacaksa bacaklar arasına yerleştirilir ve düşey tutulur” (SABAHA: *ML*: 20. C. 307c).

53. Resim: Yaylı Tanbur

Z

55. **Zil** ‘Birbirine çarparak ses çıkartmak için parmaklara veya tefin kasnağındaki deliklere takılan yuvarlak, metal nesne’ (TDK: *TS*: 2237^b).

[< Tür. *zil* ‘parmaklara takılarak veya bilekle tutularak çalınan çalgı’ < Far. *zīr* ‘lavta veya gitardan küçük telli çalgı’ (STEINGASS: *CPED*: 633^a)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 781^a; TDK: *DERLEME*: 43867^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1390^a.

“Genellikle pirinçten yapılır. Baş ve orta parmaklara takılan çift yuvarlak şeklindedir. Yuvarlağın ortası çukurcadır. Zillerin ortasında bileğe geçirilen birer kayış bulunur ve titreşim elde etmek için ziller birbirine vurulur. Eskiden raks musikisinde kullanılırdı. Bugün kullanılış sahası çok daralmıştır” (SABAHA: *ML*: 20. C. 490^b). Oryantal müzik icrasında kullanılan küçük zillerin çapı 5 cm civarındadır. Ayrıca mehter müziğinde kullanılan çeşitli boylarda ziller de vardır.

54. Resim: Zil

56. **Zurna**: ‘Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan nefesli çalgı’(TDK: *TS*: 2243^a).

[< Far. *sūrnā* ‘zurna’ (STAINGASS: *CPED*: 708^a) < *sūr* ‘eğlence’ (STAINGASS: *CPED*: 707^b) + *nāy* ‘nefesli çalgı’ / *ney* ‘ney’ (STEINGASS: *CPED*: 1383^a)]

Bkz. EYUBOĞLU: *ES*: 782^a; EREN: *TDES*: 471^b; AYVERDİ: *MBTS*: 1394^a.

“Keskin bir ses çıkaran çoğunlukla davul veya dümbelek eşliğinde çalınan nefesli bir sazdır. Zurna genellikle davulla birlikte çalınan bir açık hava çalgısıdır. Boyu 30 ile 60 cm. arasında değişmekte olup melodi perdelerinin bittiği kısımdan itibaren huni biçiminde genişlemektedir. Kamışlı, üst tarafında 7 altında 1 ses deliği vardır. En iyileri şimşir ağacından yapılır fakat madenden yapılanları da vardır. Zurnanın geçmişi eski çağlara kadar uzanır. Selçuklu ve İlhanlı tabılhanelerinde ve son Osmanlı mehterhanesinde Kırım Hanlarının nakkarhanesinde çeşitli boylarda yer alan zurnalar, takımların baş melodi çalgısıydı” (SABAH: *ML*: 20. C. 508^a).

55. Resim: Zurna

SONUÇ

Türkçe Sözlük'te yer alan Türk müziği çalgılarının tespit edilen sayısı 56'dır. Bu 56 çalgı adının 22 tanesi Farsçadan alıntı, 13 tanesi Türkçe kelime, 9 tanesi Fransızcadan alıntı, 8 tanesi Arapçadan alıntı, 2 tanesi İtalyancadan alıntı, 1 tanesi Yunancadan alıntı, 1 tanesi de Almandan alıntı kelimedir. Yüzde olarak oranı şöyledir:

Farsçadan alıntı kelimeler	% 39
Türkçe kelimeler	% 23
Fransızcadan alıntı kelimeler	% 16
Arapçadan alıntı kelimeler	% 14
İtalyancadan alıntı kelimeler	% 4
Yunancadan alıntı kelimeler	% 2
Almandan alıntı kelimeler	% 2

Türk müziğinde kullanılan çalgıların morfolojik teşekküllerinde görülen durum şöyledir: Çalgıların 54 tanesi tek kelimelik addan, 2 tanesi sıfat tamlamasından oluşmuştur.

Türk çalgılarının sözlükte yer aldıkları madde başlarına bakıldığında alfabenin E, Ğ, H, I, İ, J, Ö, Ş, Ü harfleriyle başlayan çalgı adının olmadığı görülmektedir.

- A harfiyle başlayan 3 tane,
- B harfiyle başlayan 2 tane,
- C harfiyle başlayan 2 tane,
- Ç harfiyle başlayan 5 tane,
- D harfiyle başlayan 5 tane,
- F harfiyle başlayan 1 tane,
- G harfiyle başlayan 3 tane,
- K harfiyle başlayan 11 tane,
- L harfiyle başlayan 1 tane,

M harfiyle başlayan 2 tane,
N harfiyle başlayan 3 tane,
O harfiyle başlayan 1 tane,
P harfiyle başlayan 1 tane,
R harfiyle başlayan 1 tane,
S harfiyle başlayan 3 tane,
T harfiyle başlayan 6 tane,
U harfiyle başlayan 1 tane,
V harfiyle başlayan 2 tane,
Y harfiyle başlayan 1 tane,
Z harfiyle başlayan 2 tane çalgı ismi tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Azmi: *Yunanca-Türkçe Türkçe-Yunanca Sözlük*: İstanbul 2003, Alfa Yayınları, 1282. 685 s.
- ALTINAY, F.Yeşim; AKSEL, Mehmet: *Türk Müziği Çalgıları*: İstanbul 2005, Vehbi Koç Vakfı Koç Özel Lisesi.
- AYDIN, Erhan: “S. Gerard Clauson’un Etimolojik Sözlüğünde Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Veriler”, *Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları*: 2009, 4/4, ss. 93-118.
- AYVERDİ, İlhan: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*: 2. Baskı, İstanbul 2006, 3 C, LXXVII + 3549 s., Kubbealtı Neşriyatı.
- BAALBAKI, Ruhi: *al-Mawrid A Modern Arabic-English Dictionary*: Seventh Edition, Beyrut 1995, 1255 s. Dar El-İlm Lil-Malayan.
- BAŞKAN, Özcan: “Dil Çalışmalarında Etimoloji ya da Köken Bilgisi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*: (Ceyhun Atıf Kansu için Özel Sayı) Nisan 1978, XXXVI. C. 319. S. 314-320. s.
- CENKER, Arif Cemil; DAVRAN, Bülent: *Almanca-Türkçe Büyük Lûgat*: 3 C, 1. C. (A-D), 2. C. (E-M), 3. C. (N-Z), İstanbul 1. Baskı 1943, 2. Baskı 1955, Kanaat Kitabevi.
- CLAUSON, S. Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*: London 1972, Oxford University Press.
- ÇALIŞIR, Ferudun: *Çalgı Bilgisi*: Ankara, (Tarih yok) Yeni Dağarcık Yayınları.
- ERCİLASUN, A. Bican: *Tuncer Gülensoy Köken Bilgisi Sözlüğü*: 2008 <http://www.dilarastirmalari.com.tr> (14 Eylül 2013).
- EREN, Hasan: “Yeni Bir Etimolojik Sözlük”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*: 2005 637, s. 15-33.

- EREN, Hasan: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*: Ankara 1999, XXIX+512 s. Bizim Büro Basımevi.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*: 1988 İstanbul.
- FİRŪZĀBĀDĪ: *el-Okyânûsu 'l-Basît fi Tercemeti 'l-Kâmûsu 'l-Muhît*: Çev. Mütercim Asım Efendi, İstanbul, 1. C. 37+943 s, 2. C. 942 s, 3. C. 975 s.
- FONO: *İtalyanca Büyük Sözlük*: İstanbul 2008, 1843 s. Fono Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer: *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi – Etimolojik Sözlük Denemesi- A-N/ O-Z*: Ankara 2007, TDK Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer: Bir Etimolojik Sözlük Üzerine Notlar, C. LXXXVII: 2004, S: 627, s. 204-222.
- GÜNER Galip: “Türkiye’de Kelime Etimolojisi Üzerine Yayımlanan Makalelere Dair Bir Bibliyografya Denemesi”, *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları* Vol. 30/II, Festschrift in Honor of Orhan Okay II: Harvard University: 2006, s. 77.
- KANAR, Mehmet: *Farsça-Türkçe Sözlük*: 2. Baskı, İstanbul 2010, Say Yayınları, 823 s.
- KAŞGARLI Mahmud, *Dîvānu Luġati't-Türk*: [Millet Ktp. Arabî Kit. 4189. sy.'dan] Tıpkıbasım / Facsimile, Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MEHMED HAFİD [Āşir Efendi-zāde]: *Galatât-ı Hafîd Efendî*: Haz, Yakup Yılmaz: 2013, Kırklareli Üniversitesi Yayınları.
- Meydan Larousse*: 1.-24. C., İstanbul 1992, Sabah Gazetesi Yayınları.
- Müzik Ansiklopedisi*: 2. Cilt, Ankara Tarih, Sanem Matbaası.
- Online Etymology Dictionary*: <http://www.etymonline.com>.
- ÖLMEZ, Mehmet: “Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü”, *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*: 1994, Dil Derneği Yayınları, s. 88-100.

- ÖLMEZ, Mehmet: “Etimoloji Sözlükleri”, *Kebikeç Dil ve Edebiyat Dergisi*: 1998, 6 s. 175-184.
- ÖZTUNA, Yılmaz: *Türk Musikisi Ansiklopedisi*: 2 C, İstanbul 1970, Milli Eğitim Basımevi.
- ÖZTÜRK, Mürsel: *Farsça Dilbilgisi*: Ankara 1995, Murat Kitapevi Yayınları, XII+210 s.
- RADO, Şevket: *Büyük Türk Sözlüğü*: İstanbul 1977, Hayat Yayınları, 1288s.
- REDHOUSE, Sir James W.: *Turkish and English Lexicon*: Constantinople 1890, A. H. BOYAJIAN.
- SARAÇ, Tahsin: *Fransızca Türkçe Büyük Sözlük*: Ankara 1976, TDK Yayınları.
- SARI, Ayhan: *Türk Müziği Çalgıları*: İstanbul 2009, Nota Yayıncılık.
- SERTOĞLU, Mithat: *Osmanlı Tarih Lûgatı*: İstanbul 1986, Enderun Kitabevi.
- STEINGASS, Francis Joseph: *Persian-English Dictionnary*: New Printed, Beirut 1998, Typopress.
- ŞÜKÛN, Ziya: *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, 3 cilt: İstanbul 1996, 2040 s. MEB Yayınları.
- TDK: *Türkçe Sözlük*: II. Cilt 10. Baskı, Ankara 2009, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: III. Cilt, Ankara 1968, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: IV. Cilt, Ankara 1969, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: VI. Cilt, Ankara 1972, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: VIII. Cilt, Ankara 1975, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: X. Cilt, Ankara 1978, TDK Yayınları.
- TDK: *Derleme Sözlüğü*: XI. Cilt, Ankara 1979, TDK Yayınları.
- TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatr*: [A-E] 1. Cilt, İstanbul 2002, Simurg Yayınları.

TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*: [F-J] 2. Cilt, İstanbul 2009, Simurg Yayınları, .

TOPALOĞLU, Bekir: KARAMAN, Hayreddin: *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*: 21. Basım, İstanbul 2005, Ensar Neşriyat.

VARDAR, B.: *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*: İstanbul 2002, Multilingual Yayınları

WEEKLEY, Ernest: *An Etymological Dictionary of Modern English*: London 1921

YAKIN, Aziz: “Etimoloji Sözlükleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*: 1997, 542, s. 140-150.

YENİ HAYAT ANSİKLOPEDİSİ: 5. Cilt, Doğan Kardeş Yayınları.

ZÜLFİKAR, Hamza: *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*: Ankara 1995, TDK Yayınları.